

Estlandssvensk Eestirootslane

Nummer 2-2020

Invigning av Aibotapeten nr 2
Rannavaiba nr. 2 esitlus

Estlandssvensk/Eestirootslane

Utgiven av Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning
 Väljaandja Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus
 Rüütli 9
 10130 Tallinn
 Tel: +372 644 1921
 E-post: info@eestirootslane.ee
 Hemsida/Koduleht: www.eestirootslane.ee
 Bank/Pank: Swedbank EE462200221043163932
 Eestirootslaste Kultuuriomavalitsuse sihtasutus

Ansvarig utgivare/Vastutav väljaandja:

Ülo Kalm

Redaktion/Toimetus

Ingegerd Lindström, redaktör, Toivo

Tomingas, Jana Stahl

Översättningar: *Linus Ganman, Ivar Rüütli*

Tryck/Trükikoda: *Printon Printing House, Tallinn*

ISSN 2000-2416

Styrelsen i Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning Eestirootslaste Kultuuriomavalitsuse juhatus

Estlandssvenskarnas
 Kulturförvaltnings
 ordförande Ülo Kalm

Eestirootslaste
 Kultuuriomavalitsuse
 esimees Ülo Kalm

Kulturförvaltningens
 styrelseordförande
 Jana Stahl

Omaavalitsuse juhatus
 esimees Jana Stahl

Estlandssvenskarnas
 Kulturförvaltnings vice ordförande
 Ingegerd Lindström

Eestirootslaste
 Kultuuriomavalitsuse aseesimees
 Ingegerd Lindström

Vice ordförande i styrelsen
 Elna Siimberg

Omaavalitsuse juhatus
 aseesimees
 Elna Siimberg

Ledamöter i Kulturförvaltningen/Kultuuriomavalitsuse liikmed

Berit Nuka

Leif Strömfelt

Peeter Paemurru

Lena Weesar
 Ledamot i stiftelsen

Lena Weesar
 Sihtasutuse liige

Kontakt med styrelsen/Juhatus e-posti aadressid
fornamn@eestirootslane.ee/eesnimi@eestirootslane.ee

Kontakt med redaktionen/Toimetuse e-posti aadressid
fornamn@eestirootslane.ee/eesnimi@eestirootslane.ee

*Framsida: Två motiv från Aibotapeten nr 2
 som broderas i Sverige*

Foto: Ingegerd Lindström

*Esikaas: Kaks motiivi Rootsis tikitavast Ran-
 navaibast nr. 2*

INNEHÅLLSFÖRTECKNING / SISUKORD

Sid/lk 3	Brev från Småöarnas ting
Sid/lk 4	Ledaren, <i>Ülo Kalm</i>
Sid/lk 4	Aibotapeten nr 2, <i>Ingegerd Lindström</i>
Sid/lk 5	Ledaren, <i>Jana Stahl</i>
Sid/lk 5	Rannavaip nr. 2, <i>Ingegerd Lindström</i>
Sid/lk 6	Korsgården är pärlan vid Estlands port mot havet, <i>Ülo Kalm</i>
Sid/lk 8	Korsi talu Ruhnus on Eestimaa merevärava pärl, <i>Ülo Kalm</i>
Sid/lk 10	Ett osäkert fartyg, <i>Malle-Liisa Raigla</i>
Sid/lk 11	Kipakas alus, <i>Malle-Liisa Raigla</i>
Sid/lk 13	Hälsningar från Kors, <i>Annika Laats</i>
Sid/lk 14	Tervitused Ristilt, <i>Annika Laats</i>
Sid/lk 15	Svenska skolan i Aklop 85 år, <i>Elna Siimberg</i>
Sid/lk 18	85 aastat rootsi kooli avamisest Alliklepas, <i>Elna Siimberg</i>
Sid/lk 21	Talharpa ♥ Ormsö = sant!, <i>Sofia Joons Gylling</i>
Sid/lk 23	Talharpa ♥ Vormsi = tösi!, <i>Sofia Joons Gylling</i>
Sid/lk 25	Upprop! Dags att rädda estlandssvenskarnas handskrivna visböcker, <i>Sofia Joons Gylling</i>
Sid/lk 27	Päästkem eestirootslaste käsikirjalised viisiraamatud!, <i>Sofia Joons Gylling</i>
Sid/lk 29	En berättelse från en släktresa till Estland, <i>Stefan Karlsson och Ingrid Karlsson</i>
Sid/lk 31	Perereis Eestisse, <i>Stefan Karlsson ja Ingrid Karlsson</i>
Sid/lk 34	Mickogården, <i>Ingegerd Lindström</i>
Sid/lk 34	Miku talu, <i>Ingegerd Lindström</i>
Sid/lk 36	Informationstavlor i Nuckö delkommun, <i>Ingegerd Lindström</i>
Sid/lk 36	Infotahvlid Noarootsi osavallas, <i>Ingegerd Lindström</i>
Sid/lk 37	Eesti Saarte Kogu pöördumine
Sid/lk 38	Vid avskedet / Lahkudes, <i>Arnold Mändla</i>

Brev från Småöarnas ting

Medlemmarna i den ideella föreningen Öarnas Ting i Estland (19 öar) har flera gånger diskuterat vad som ska hända på öarna med de tillgångar som tillhör markägare som bor i Sverige, eftersom detta i högsta grad påverkar öarnas fortlevnad. Samtidigt som många sköter sin mark föredömligt finns det också många marker som inte sköts av ägaren och som de som bor på öarna inte kan använda eller arrendera, eftersom de berörda kommunerna inte har några adresser till de personer som bor i Sverige, i de fall då marken har övergått i nästa generations ägo och uppgifterna i Estlands fastighetsregister inte har ändrats.

Det finns också estniska ordstäv som lyder: ”Bedra jorden en gång, och den bedrar dig åtta” och ”Det människan överger tar skogen”.

Öarnas Ting i Estland (ESK) skulle önska att markägarna på öarna (Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning räknar även med de estlandssvenska bygderna på fastlandet) i första hand ska sälja sina fastigheter till de fastboende eller åtminstone först erbjuda dem att köpa vid ev. försäljning. ESK ser det som mycket beklagligt med försäljning av mark till enskilda aktörer utanför öarna, som tyvärr ofta köper på sig jord och skog som en investering, men inte är intresserade av att bruka marken ändamålsenligt. På så vis berövas befolkningen på öarna möjligheten att utveckla och bebygga öarna på ett hållbart sätt. Mark är både en bristvara och en särskilt viktig utkomstkälla på öarna, och ovissheten på området gör att den hittills bedrivna skötseln av marken inte

kan fortsätta och till och med att fastboende lämnar öarna.

Som följd av markägarnas inaktivitet kan öarna och övrig svenskbyggd komma att bli sommarstugeområden med endast periodvisa och tillfälliga boende. Dessutom är den lokala kulturen och historien tyvärr inte viktig för många av dessa s. k. nybyggarna.

Goda exempel kan anföras från Runö, där många svenska markägare har slutit tillsvidareavtal med runöbor om markanvändning på villkoret att marken förvaltas ändamålsenligt. Eftersom merparten av jordbruksmarken ligger i ett Natura 2000-område, är det bästa att använda dem som betesmark. På Runö finns det nu ca 200 får och 50 nötkreatur, som ser efter de naturliga betesmarkerna och på så vis

Fortsättning på sid 24.

*Ülo Kalm, ordförande
Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning*

Kära läsare, vi har fått förmågan att se både på nära och långt håll, och det är också så vi planerar nästa steg i allt vi gör i livet när vi löser problemen inför den närmaste framtiden och sätter upp mål på längre sikt. Under det senaste årtiondet har det blivit ordning på kulturförvaltningens dagliga verksamhet (kontor och administration, bokföring, projektledning, webbadministration o.l.), men vid utvärderingen av Estlandssvenskarnas Kulturförvaltnings hittillsvarande strategi har det blivit uppenbart att det är dags att göra förändringar i kulturförvaltningen och i samarbetet med olika sammanslutningar – det är hög tid att börja göra upp konkreta planer för det som angår oss estlandssvenskar

och vårt kulturarv. Under två års ansträngningar har vi lagt samman de små bitar i det pussel som utgörs av de estlandssvenska föreningarnas och kulturförvaltningens verksamheter. Hur stort det är märks tydligast i kulturföreningens redovisning till Kulturministeriet, men allmänheten vet mycket lite om det, för det finns ingen ingång till det estlandssvenska kulturområdet (informationen är spridd över olika webbplatser) och det finns inget samlingsdokument som kan visa det som pågår för tiden eller det ständigt föränderliga estlandssvenska kulturområdet.

Som annars i livet öppnas en dörr för den som knacker på när det verkligen behövs, och det har hänt även denna gång – 2019 fick Stiftelsen Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning oväntat extra medel, som gjorde det möjligt att dra igång flera mycket nödvändiga verksamheter med en helt annan kvalitet än med det verksamhetsstöd som kulturförvaltningen tilldelas. Genom att bjuda in till att betrakta organisationens arbete och gruppens verksamhet utifrån skulle vi ha en större möjlighet att få en realistisk helhetsbild än då vi utar-

betar en strategi i styrelsen. Förhoppningen om det infriades, och den information som OÜ Creativity Lab har samlat in på möten med grupperna och organisationerna har gett oss möjlighet att bedöma kulturförvaltningens arbete och planera framtiden. För att vi ska kunna lyfta fram det estlandssvenska kulturområdet i dess helhet och förbättra samarbetet mellan de olika bygderna är arbetet planerat i flera steg.

Att inrätta det estlandssvenska kulturområdet så att kulturarvet kan få slå rot i de historiska estlandssvenska bygderna är en lång process och i den föränderliga verkligheten kräver det förståelse från alla berörda och större mänskliga resurser än någonsin tidigare. Utmaningen är stor nog, men realistisk, och ger oss spänning och hopp om att fortleva som grupp, där var och en spelar en viktig roll i bevarandet av det estlandssvenska kulturarvet. Kom och säg din mening i planeringen på strategiwebbplatsen www.rannarootslased.ee eller skriv till kulturförvaltningen på adressen Rütli 9, Tallinn 10130.

Aibotapeten nr. 2 / Rannavaip nr. 2

Vid invigningen av tapeten på Eskilstuna stadsbibliotek lördagen den 17 oktober. / Rannavaiba esitlus Eskilstuna linnaraamatukogu laupäeval, 17. oktoobril

Kulturbrodöserna i Sverige från vänster / Rootsikultuuritikkijad vasakult: Maria Gilbert, Merike Wulf, Linnéa Granberg Sönnert, Lise-Lott Grenfeldt, Gunvor Strömbom, Liliane Bruce och/ja Birgitta Grenfeldt.

Foto: Ingegerd Lindström

Jana Stahl
Omavalitsuse juhatuse esimees

Hea lugeja, meile on antud võime näha nii lähedale kui ka kaugele ja samal moel kavandame järgmisi samme kõikides eluvaldkondades lähitulevikku puudutavaid küsimusi lahendades ja kaugemaid eesmärke seades. Viimase kümnendi jooksul on korrastatud kultuuriomavalitsuse igapäevast tegevust (kontor ja administreerimine, raamatupidamine, projektijuhtimine, kodulehe haldamine jmt), kuid aastal 2017 Eestirootslaste Kultuuriomavalitsuse eelmisele strateegiale hinnangut andes sai selgeks, et aeg muudatusteks kultuuriomavalitsuses ja koostöös erinevate ühendustega on kätte

jõudnud – aeg oli hakata konkreetsemalt plaanima rannarootsi kogukondi ja kultuuripärandi tulevikku puudutavat. Kaks aastat möödus püüdluses kokku panna erinevaid killukesi pusles, mis moodustub eestirootsi ühingu ja kultuuriomavalitsuse tegevusest. Selle suurus on kõige selgemini hoomatav kultuuriomavalitsuse aruandluses Kultuuriministeriumile, kuid avalikkus teab sellest väga vähe, sest värvavat rannarootsi kultuuriruumi pole olemas (kogu info on leitav erinevatelt veebilehtedelt) ja ükski dokument ei suuda kajastada aktiivselt tegevuses olevat ja pidevalt muutuvat rannarootsi kultuuriruumi.

Nagu elus ikka, kes koputab uksele tegelikult vajades, sellele avatakse ja nii juhtus ka nüüd – aastal 2019 sai Eestirootslaste Kultuuriomavalitsuse Sihtasutus ootamatu lisarahastuse, mis andis võimaluse anda mitmele väga vajalikule tegevusele stardipauk hoopis teise kvaliteediga, kui seda võimaldaks kultuuriomavalitsusele antav tegevustoetus. Kutsudes vaatlema organisatsiooni tööd ja kogukonna tegevust väljaspoolt on

suurem võimalus saada realistlik tervikpilt, kui juhatuses strateegiat kokku kirjutades. Lootus täitus ning OÜ Creativity Lab poolt kogukondade ja organisatsioonidega koostumistelt kokku kogutud info on andnud meile võimaluse hinnata kultuuriomavalitsuse tööd ja kavandada tulevikku. Selleks, et suudaksime rannarootsi kultuuriruumi kogu täiuses esile tuua ja erinevate asualade koostööd parandada, on kavandatud mitmeid samme.

Rannarootsi kultuuriruumi korrastamine nii, et kultuuripärand saaks juurduda ajaloolistel rannarootsi asualadel, on pikk protsess ning nõuab muutavas olukorras mõistmist kõikidelt osapooltelt ning suuremat inimressurssi kui kunagi varem. Väljakutse on piisavalt suur, kuid realistlik ja tekitab meis põnevust ja lootust, et me jääme kestma kogukondadena, kellest igapähele on oluline roll rannarootsi kultuuripärandi kestma jäämisel.

Tule ja räägi kaasa tulevikku kavandavalt strateegia veebilehel www.rannarootslased.ee või kirjuta kultuuriomavalitsuse postiaadressil Rüütli 9, Tallinn 10130.

Aibotapeten nr. 2 / Rannavaip nr. 2

Foto: Anu Raagmaa

Som vanligt på torsdagarna arbetas det för fullt på Aibolands museum. En del väver, andra stickar och virkar och några broderar på den vackra Aibotapeten nummer 2 som skall visa hur livet tedde sig under Sovjets ockupation.

Nagu neljapäeviti tavaks, käib Rannarootsi muuseumis kibe töö. Osa koob telgedel, teised koovad varrastel ja heegeldavad ja mõned tikivad kaunist Rannavaipa nr. 2, millel kujutatakse elu Nõukogude okupatsiooni ajal.

Korsgården är pärlan vid Estlands port mot havet

Ülo Kalm

Såvitt man vet nämndes Runö i skrift för första gången 1341, i Kurlands biskops frihetsbrev, där det slogs fast att de svenskar som bodde på ön kunde leva som fria bönder under svensk lag.

Runös sista nästan helt bevarade svenska gårdskomplex Korsgården ligger som en bedårande vacker symbol som välkomnar dem som kommer till ön vid infarten till vårt land från havet och påminner om svunna tider. I kyrkoboken nämns Korsgården för första gången 1710. På stocken under takåsen vid långhusets kortsida står årtalet 1772. Enligt den dendrokronologiska undersökning som fil dr Alar Läänelaid gjort är Korsgårdens norra del från 1686, och således kan gården antas vara åtminstone 342 år gammal.

Jag och min familj besökte Runö för första gången 2011. Vi blev visade öns sevärdheter av den energiske kulturhusföreståndaren Andre Nõu, som runöborna nu har utsett till kommundirektör.

Den annalkande hösten gjorde sig påmind genom det regn som föll från himlen. Det första mötet med Korsgården är oförglömligt. Redan på långt håll fångade Korsgårdens långhus uppmärksamheten med sitt uppstickande tak och med sin längd på ca 42 m, som gör det till öns största. Över gården ledde en smal stig huggen genom brännässlor i brösthöjd fram till långhuset. Byggnadens tak var tillfälligt täckt av takpapp med hål, som regnet trängde in i huset genom. I huvudet

*Korsgården idag.
Foto: Ülo Kalm*

kretsade tanken på vilken mäktig och värdefull gård det var, men att dess öde var så sorgligt. Då visste jag ännu inte att kulturminister Rein Lang redan hade gått till beslut och att Runö museum inklusive Korsgården den 1 januari 2012 skulle bli en filial till Aibolands museum. Korsgården skänktes 2008 av Thomas Dreijer till den estniska staten med en önskan om att den skulle rusta upp gården till museibyggnad, om möjligt i ett skick liknande det den var i före andra världskriget.

Samma år började man anordna talko på Korsgården med nuvarande och under kriget utflyttade runöbor samt med dem som är intresserade av gårdens öde.

Under det första talkot när taket mot vägen fick bättre tjärpapp kom en grannfru och började berätta. Hon sade att det hela tiden pratades om att Korsgården skulle restaureras, men att hon säkert skulle hinna dö innan det blir av. Som svar lovade jag damen att vi varje år ska försöka göra något mer på

Korsgården för att skjuta upp hennes dödsdag.

Under åren har också flera byggnader på Korsgården blivit restaurerade. 2012 täcktes långhuset med temporär takpresenning, den nya ladan restaurerades, och talkodeltagare rensade gårdsplanen från sly och klippte den. 2013 fick den nya ladan stråtak och grävbrunnen ringar, med hjälp av talkodeltagare gjordes härbrena i ordning och farliga träd fälldes på jordkällarens tak. 2014 fick långhuset nytt stråtak, med hjälp av talkodeltagare städades den nya ladan från bråte, föremålen i klädesboden rengjordes och 10 meter av stengårdsgården restaurerades. 2015 rensades en del av utrymmena i långhuset från bråte och gården gjordes i ordning och jämnades till med schaktmaskin. Tomtens lägre del fylldes med jord och det såddes gräsfrö.

Talkot 2016 invigdes av Republiken Estlands dåvarande president Toomas Hendrik Ilves, talko-

deltagarna fortsatte att städa inne i långhuset, byggnaderna märktes med tvåspråkiga namnskyltar, det uppfördes en humlegård och restaureringen av den andra stengårdsgården påbörjades. Talkot 2017 invigdes av premiärminister Jüri Ratas och med talkodeltagares hjälp fortsatte restaureringen av stengårdsgården. Vid restaureringen av stengårdsgården och fällningen av farliga träd deltog även Tempelriddarna. 2018 tömde talkodeltagarna klädesboden på föremål och rensade tomten från sly. Klädesboden blev restaurerad till hösten.

Vid öppnandet av den restaurerade klädesboden närvarade en femtonhövdad delegation bestående av arvingar efter Korsgårdens tidigare ägare familjen Dreijer. Med hjälp av talkodeltagare togs farliga träd 2019 bort där bastun legat, och en plats för uppförande av rökbastun gjordes klar.

2020 restaurerades rökbastun. Korsgårdens rökbastu var helt förstörd. Det enda som där den legat antydde hur den en gång hade sett ut var en liten igenvuxen kulle, där stenar från bastuugnen skymtade fram i mossan. Arvingarna till den runösvenska familjen Nee som äger Isaksgården skänkte för 20 år sedan rökbastun från 1883 på sin gård till museet, så att den kunde rustas upp till en rökbastu till Korsgården. Rökbastun plockades isär och timret märktes och lades på lagring i långhusets bod på Korsgården. Det var bara tack vare att timret från den redan fallfärdiga bastun för ett tiotal år sedan lades undan under tak som det gick att restaurera bastun.

Arbetet utfördes av lokalbon Andres Keskskaiks byggfirma Ruhnu AEK OÜ, som gjorde ett beundransvärt professionellt arbete. Det som gör den räddade

rökbastun speciell är att det är den sista bevarade runösvenska bastun på ön. Restaureringen av rökbastun blev möjlig tack vare många stöd- jare, vars namn jag härmed delger er: *Stiftelsen Konung Gustav VI Adolfs fond för svensk kultur, Byggmästare Olle Enkvists stiftelse, Stig Dreijer, Christina Terfelt och Monica Dreijer.*

Årets talko planerade vi tillsammans med anställda vid Kulturministeriet och med kulturminister Tõnis Lukas i spetsen för att tillsammans göra en insats vid den redan traditionsenliga städningen av Korsgården. Planera kan man ju alltid, men naturen gör ändå vad den finner rätt. Den här gången gick det så, att den resa som resesällskapet spänt och förväntansfullt påbörjat i Pärnu med linjebåten Runö bara gick halvvägs till ön. Runö hann skymta fram vid horisonten, men havet visade sig under pas-

sagen förbi Kynö från sin sämsta sida, och den lilla färjan flög som en vante mellan vågorna. På kap- tens order vände båten tillbaka till Pärnu och våra hjärtan uppfylldes av sorg.

Härnäst väntar jordkällaren på Korsgården på att bli renoverad, och det är ännu inte heller slut på jobb åt talkodeltagarna.

I flera år nu har vi steg för steg återställt Korsgården med utgångspunkt från de tidigare ägarnas önskan om att gården i och med renoveringen ska bli en kulturpärla på Runö, få nytt liv och fortsätta att berätta svenskarnas historia på ön för besökare.

Tacksamt tänker jag på alla som har stöttat oss! Jag hoppas verkligen att vi i framtiden kan göra en insats tillsammans under restaureringen av Korsgården.

Isaks bastu 2009 och efter restaureringen 2020.

Foto: Ülo Kalm

Korsi talu Ruhnus on Eestimaa merevärava pärl

Ülo Kalm

Teadolevalt on esmakordselt Ruhnut kirjalikult mainitud 1341. aastal Kuramaa piiskopi vabaduskirjas, milles kinnitati, et saart asustavad rootslased võivad elada vabade talupoegadena rootsi õiguse järgi.

Ruhnu saare viimane, pea tervikuna säilinud rootslaste Korsi talukompleks seisab kui lummalvalt kaunis sümbol ja tervitab saarele saabunuid meie maa mereväravas – meenutades vaid mälestuseks jäänud aegu. Kirikuraamatus mainitakse esmakordselt Korsi talu 1710. aastal. Talu otsaviilu katuse harja pakul seisab aastaarv 1772. Alar Läänelaiu (PhD) poolt tehtud dendrokronoloogilise uuringu järgi pärineb Korsi talu põhjapoolne osa aastast 1686, seega võib talu vanuseks lugeda vähemalt 342 aastat.

Esimest korda külastasin perega Ruhnut augustis 2011. aastal. Saare vaatamisväärsusi tutvustas meile energiline kultuurimaja juhataja Andre Nõu, kelle ruhnlastel on nüüdseks valinud vallavanemaks.

Läheneva sügise saabumisest andis märku taevaletustest vihma kallav ilm. Alati-seks jääb meelde esimene Korsi taluga tutvumine. Juba eemalt võlus Korsi kükurkatusega pikkmaja, mis oma pikkuse poolest (ca 42 m) on saare suurim. Läbi õue viis rinnuni ulatuvate kõrvenõgese vahel kitsuke niidetud rada, mis

juhatas meid pikkmajja. Hoone katust oli ajutiselt kaetud tõrvapapiga, mille aukudest vihmavesi majja tungis. Peas hakkas keerlema mõte, missugune võimas ja väarikas talu, kuid nii kurb saatus. Toona oli veel teadmata, et kultuuriminister Rein Lang on juba otsuse langetanud ning 1. jaanuarist 2012 saab Ruhnu muuseum koos Korsi taluga Rannarootsi Muuseumi filiaaliks. Korsi talu kinkis Thomas Dreijer Eesti riigile 2008. aastal sooviga, et riik taastab talu muuseumiks, võimalikult II Maailmasõja eelsele sarnases seisus.

Samal aastal sai alguse Korsi talgute korraldamine, kaasates tänaseid ja sõjakeerises lahkunud ruhnlasti ning sõpru, kellele talu saatus korda läheb.

gitakse, et Korsi talu taastatakse, aga enne sureb ta küll ära kui see juhtub. Seepeale lubasin memmele, et püüame igal aastal midagi Korsi juures ära teha, et tema lahkumise päeva edasi lükata.

Nii on saanud aastate jooksul Korsi talu mitmed hooned restaureeritud. 2012. aastal paigaldati pikkmajale ajutine koormakattest katust, restaureeriti uus laut, talguliste abiga puhastati õu võsast ja niideti. 2013. aastal sai uuele laudale rookatus ja salvkaevule rakked, talguliste abiga korrastati aidad ja langetati ohtlikud puud maakeldri pealt. 2014. aastal sai pikkmaja uue rookatuse, talguliste abiga koristati uus laut prahist, puhastati riideaids olevad esemed, taastati 10 meetrit kiviaeda. 2015.

aastal koristati prahist talguliste abiga osa pikkmaja ruumidest ja korrastati õue ning planeeriti buldooseriga, krundi madalam osa täideti pin-nasega ja külvati muruseeme.

2016. aastal avas talgud Vabariigi President Toomas Hendrik Ilves, talgulised jätkasid pikkmaja ruumide koris-

tamist, hooned tähistati kakskeelsete nimesiltidega, rajati humala tapuaed ja alustati teise kiviaia taastamist. 2017. aastal avas talgud

Korsi talu Isaksi saun enne renoveerimist

Esimestel talgutel teeäärse lauda katust tõrvapapiga parandades jäi naabrimemm seisma ja pajatama. Tema sõnul kogu aeg rää-

peaminister Jüri Ratas, talguliste abiga jätkati kiviaia taastamist. Kiviaia taastamisel ja ohtlike puude langetamisel löid käed külge ka Templirüütlid. 2018. aastal tühjendasid talgulised riideaida esemetest ja puhastasid krunti võsast. Riideait sai sügiseks restaureeritud.

Restaureeritud riideaida avamisel osalesid Korsi endiste omanike järeltulijad, perekond Dreijerite 15-liikmeline delegatsioon. 2019. aastal võeti talguliste abiga sauna kohalt maha ohtlikud puud ja valmistati ette plats suitsusauna ehitamiseks.

2020. aastal restaureeriti suitsusaun. Korsi enda suitsusaun oli täielikult hävinud. Sauna kunagisel asukohal andis märku tema kunagisest olemusest vaid võsastunud väike küngas, kus sambla vahelt paistsid saunaahju kerisekivid. Ruhnurootslastest Isaks talu omanike perekond Nee järeltulijad kinkisid 20 aastat tagasi oma talu suitsusauna (1883) muuseumile, et see restaureerida Korsi talu toimivaks suitsusaunaks. Suitsusaun võeti lahti ja markeeritud palgid toodi hoiule Korsi pikkmaja küüni. Vaid tänu sellele, et juba laguneva sauna palgid toodi kümme aastat tagasi hoiule katuse alla, sai võimalikuks saun restaureerida.

Töö teostas kohaliku mehe Andres Kesksauna ehitusfirma Ruhnu AEK OÜ, kes tegi imetlusväärset professionaalset tööd. Päästetud suitsusauna teeb eriliseks tema staatus, viimane säilinud ruhnurootslaste saun saarel. Suitsusauna taastamine sai võimalikuks tänu paljudele toetajatele, kelle nimed Teieni toon: *Sihtasutus Kuningas Gustav VI Adolphi rootsi kultuuri fond, Sihtasutus Olle Enkvist ehitusmeister, Stig Dreijer, Christina Terfelt ja Monica Dreijer.*

Tänavused talgud planeerisime koos Kultuuriministeeriumi inimestega eesotsas kultuuriminister Tõnis Lukasega, et üheskoos anda oma panus Korsi talu juba traditsiooniks saanud heakorratöödel. Inimesed võivad ju plaane teha, aga loodus teeb oma korrigeeringud. Nii juhtus seekord, et ootusäreal ja põnevil reisiseltskonnal Pärnust alanud reis liinilaev Runõga kestis vaid poolele teele saarele. Silmapiiril paistis juba Ruhnu, aga meri näitas Kihnu saarest möödudes oma kurjemat palet ja väike liinilaev oli kui pähklikoor lainete meelvas. Kapteni otsusel pöördus laev tagasi Pärnu ja meie südameid täitis kurbus.

Järgmisena ootab Korsi talu taastamist maakelder ja ega tööde järg talgulistelegi veel ammendunud pole.

Aastaid oleme väikeste sammude haaval Korsi talu taastanud, lähtudes endiste omanike soovist, et talu restaureerimisega saab üks kultuuripärl Ruhnus uue elu ja jääb külastajatele jutustama rootslaste lugu saarel.

Tänuga mõtlen kõigi peale, kes Te olete olnud meile toeks! Väga loodan, et üheskoos saame tulevikus Korsi talu taastamisel anda oma ühise panuse.

Korsi talu

Foto: Susanne Strömfelt

Korsi saun 2019

Foto: Ülo Kalm

Ett osäkert fartyg

Aibolands museums Runö-resa slutade med ett benbrott

Malle-Liisa Raigla

Aibolands museums plan att åka till Runö på talko slutade med utsikt över ön i fjärran, benbrott och sjösjuka.

Den 24 augusti skulle personalen på Aibolands museum och 45 tjänstemän från kulturministeriet, däribland minister Tõnis Lukas, åka och ställa allt i ordning på Runö museums Korsgården och inviga en rökbastu, men sällskapet kom inte länge än att de bara fick en skymt av ön.

”Vi fick se Runö och vände”, sade Aibolands museums chef Ülo Kalm.

”Besättningen sade till passagerarna att båten hade fått fel på motorn och att de inte ville ta risken att åka in till Runö hamn vid sådan vind, eftersom båten då kunde ta ordentlig skada”, sade Aibolands museums intendent Anu Raagmaa.

”Den 24 augusti, ungefär 40 minuter före ankomst till hamnen vid Rings stängdes kontrollautomaten av på en av båtmotorerna och det gick inte att starta den igen”, sade båtforetagets ledare Andres Laasma. ”Eftersom det på grund av väderleksförhållandena inte var säkert att lägga till vid en så komplicerad hamn som den vid Rings med bara en huvudmaskin, bestämde sig kaptenen för att återvända till Pärnu”, tillade Laasma.

Kalm sade att de åkte ut från Pärnu klockan fyra på eftermiddagen och att båten vände tio minuter i sju. I vanliga fall tar sig en färja till Runö på tre timmar och tio minuter. Den här gången körde

fartyget långsammare än vanligt på grund av hård vind. Aibolands museums kurator Jorma Friberg tillade att det var 25 kilometer till ön, när båten vände om.

”Vinden var hård, men inte så hård att det inte gick att köra ut. Men de vill inte heller utsätta människoliv för fara”, sade Raagmaa. ”Det var flera dåliga saker som hände på en gång”, tillade hon.

Benbrott

Det var tre meters vågor på havet och många passagerare mådde illa. Raagmaa sade att även hon mådde dåligt, men tillade att de som var ute på däck säkert mådde bättre, eftersom frisk luft mildrar sjösjuka.

”Jag har seglat så mycket, att jag inte hade några problem, men de som var ute i tre meters vågor för första gången hade det inte så roligt”, sade Kalm.

Enligt Fribergs uppskattning var det inte alls så stormigt på havet. Trots detta mådde många ombord dåligt och hade svårt att hålla sig upprätt.

Färjan Runö med plats för 60 personer var vid denna resa fullsatt. Alla tre museianställda bekräftade att de två ministerieanställda som fanns på båten föll så illa att de fick första hjälpen ombord och att ambulans anropades till Pärnu. En av dem bröt benet och en stukade foten. ”De skadade sig när de var uppe och rörde på sig ombord under sjögången. Tekniskt sett var det inte fråga om något olycksfall, båten blev inte skadad och personska-

dorna hade ingenting med det att göra”, tillade Laasma.

Kulturministeriets kommunikationschef Meelis Kompus sade att det var en runöbo som bröt benet och att det var en av hans kollegor som stukade foten.

Enligt Laasma var färjan i trafik igen dagen därpå, alltså den 25 augusti.

Årligt talko

Aibolands museums anställda och representanterna från kulturministeriet hade tänkt åka till öns årliga talko. På Runö ligger Aibolands museums filial Korsgården. Enligt Kalm har museet på ön invigt en rökbastu som restaurerats i år. I och med att bastun blev klar blev ett rum, där det hittills förvarats byggnadsmaterial, tom. ”Vi tänkte att vi skulle göra i ordning det rummet och sätta upp lite stengårdsgård runtom”, sade Kalm om planerna.

Enligt Kompus besöker kulturministeriet varje år olika kulturinstitutioner som alternativt sommaretdagsfirande. Han tillade att en minister har varit inbjuden till ön redan i tio år och att planen nu också var att besöka Runö. ”Det gick dåligt med Runö den här gången. Någon gång ska vi försöka igen”, sade Kompus.

Enligt Raagmaa hade museipersonalen tänkt åka på talko redan i juni, men då stod coronasmitta fortfarande såpass högt på dagordningen, att resan sköts upp till augusti. ”En sådan här resa planerar man inte dagen innan, utan alltid

en månad innan, man måste köpa biljetter i förväg”, sade Raagmaa.

Enligt Kalm kommer de museianställda ändå att fortsätta med sin tradition att varje år åka till Runö på talko. Alltså tänker de göra resan igen i höst, men då blir det bara de museianställda som åker på talkot.

Sorgebarnet Runö

Katamaranen Runö som byggts för förbindelse med ön med samma namn blev färdig 2012 hos Baltic Workboats på Ösel.

2018 bytte båtföretaget ut huvudmaskinen, som ofta stannade.

Det blir ofta avbrott i färjetrafiken, för vid hårdare vind kan fartyget inte lägga till vid hamnen i Rings, men även på grund av fel på motorn.

Pärnu Postimees ledare kallade i förfölj Runö ett sorgebarn, som orsakar ön mer skada än nytta.

(En av dem som skadades var från Kulturministeriet och en var en runöbo. Red. anm.)

Kipakas alus

Rannarootsi muuseumi Ruhnu-reis lõppes jalaluumurruga

Malle-Liisa Raigla

Rannarootsi muuseumi plaan minna Ruhnu talgutele lõppes eemalt saare nägemise, murtud jalaluu ja merehaigusega.

24. augustil plaanis Rannarootsi muuseumi kollektiiv koos 45 kultuuriministeriumi ametniku, sealhulgas minister Tõnis Lukasega minna Ruhnu muuseumile kuuluvat Korsi talu korrastama ja suitsusauna avama, kuid saare nägemisest seltskond kaugemale ei jõudnud.

„Nägime Ruhnu saart ja tulime tagasi”, ütles rannarootsi muuseumi direktor Ülo Kalm.

„Meeskond teatas reisijatele, et laeval tekkis mootoririke ja sellise tuulega Ruhnu sadamasse sisse sõita ei riski, sest võivad laeva päris ära lõhkuda”, ütles Rannarootsi muuseumi peavarahoidja Anu Raagmaa.

„24. augustil umbes 40 minutit enne Ringsu sadamasse saabumist seiskas kontrollautomaatika laeva ühe peamasina ja ei lubanud seda enam käivitada”, ütles Kihnu Veeteede juht Andres Laasma. „Et

tulenevalt ilmastikutingimustest ei olnud ainult ühe peamasinaga sildumine nii keerulises sadamas nagu Ringsu ohutu, otsustas kapten pöörduda tagasi Pärnusse”, lisas Laasma.

Kalm ütles, et Pärnust sõitsid nad välja pärastlõunal kell neli

Katamaraan „Runö”

ning kümme minutit enne seitset keeras laev otsa ringi. Tavaliselt sõidab parvlaev Ruhnu kolm tundi ja kümme minutit. Sel korral sõitis alus tugeva tuule tõttu aeglasmalt kui tavaliselt. Rannarootsi muuseumi kuraator Jorma Friberg täpsustas, et saareni oli 25 kilomeetrit, kui laev otsa ringi pööras.

„Tuul oli vali, aga mitte nii vali, et välja ei saanud sõita. Ega nad inimesid ohtu panna ei plaani”, ütles Raagmaa. „See oli lihtsalt paljude halbade asjade kokkulangemine”, lisas ta.

Murtud jalaluu

Merel olid kolmemeetrised lained, paljudel reisijatel oli halb olla. Raagmaa ütles, et ka temal oli paha, kuid lisas, et laevatekil viibijail oli kindlasti parem, sest värske õhk leevendab merehaigust. „Ma olen nii palju sõitnud, et minul ei olnud probleemi, aga nendel, kes olid esimest korda kolmemeetriste lainetega, ei olnud kõige parem olla”, ütles Kalm.

Fribergi hinnangul polnud merel üldse erilist tormi. Sellegipoolest oli paljudel laevasolijatel halb ja püstiseismisega raskusi.

60 inimest mahutav parvlaev Runö oli tol reisil välja müüdnud. Kõik kolm muuseumitöötajat kinnitasid, et kaks laeval olnud ministeeriumi ametnikku kukkusid nii õnnetult, et neile anti laevas

esmaabi ja kutsuti Pärnusse vastu kiirabi. Üks kukkunutest murdis jalaluu ning teine väänas jala välja. „Nad said lainetusega laeval liikudes jalatrauma. Tegemist ei olnud tehnilises mõttes õnnetusega ja laev ei saanud vigastada ning traumajuhtumitel ei olnud sellega seost”, lisas Laasma.

Kultuuriministeeriumi kommunikatsiooniosakonna juhataja Meelis Kompus ütles, et jalaluu murdis üks Ruhnu elanik ning üks tema kolleegidest väänas jala välja.

Laasma sõnul alustas parvlaev taas sõitmist järgmisel päeval ehk 25. augustil.

Iga-aastased talgud

Rannarootsi muuseumi töötajad ja kultuuriministeeriumi esindus plaanisid minna saarele iga-aastastele talgutele. Ruhnu saarel asub

Rannarootsi muuseumi filiaal – Korsi talu. Kalmu sõnul avas muuseum saarel tänavu restaureeritud suitsusauna. Sauna valmimisega jäi tühjaks ruum, kus seni hoiti ehitusmaterjale. „Mõtlesime seda ruumi korrastada ja natukene kivieada ehitada”, rääkis Kalm plaanidest.

Kompuse sõnul korrastab kultuuriministeerium igal aastal suvepäevade asemel Eesti erinevaid kultuuriasutusi. Ta lisas, et ministrit on saarele kutsutud juba kümme aastat ning nüüd oligi plaanis Ruhnut külastada. „Ruhnuga läks nüüd pahasti. Millalgi proovime uuesti”, ütles Kompus.

Raagmaa sõnul plaanis muuseumirahvas talgutele minna juba juunis, kuid siis oli koroonaa veel nii päevakorras, et reis lükati augustisse. „Seda reisi ei plaanita homseks, vaid ikka kuu aega ette, piletid tuleb ette osta”, ütles Raagmaa.

Kalmu sõnul jätkab muuseumirahvas siiski traditsiooni, et käivad igal aastal Ruhnus talgutel. Nii on neil sügisel kavas reis uuesti ette võtta, kuid sel korral lähevad talgutele vaid muuseumitöötajad.

Nuhtlus nimega Runö

Ruhnuga ühenduse pidamiseks ehitatud katamaraan Runö sai valmis 2012 Saaremaa firmas Baltic Workboats.

2018 vahetas laevafirma välja peamasina, mis alatasa seiskus. Laevaliiklus katkeb tihti, sest tugevam tuul ei luba alusel Ringsu sadamas randuda, aga ka mootoririkete tõttu.

Pärnu Postimees nimetas tunamullu oma juhtkirjas Runöt nuhtluseks, mis toob saarele rohkem kahju kui kasu.

Program Aibolands museum 2021 Rannarootsi muuseumi sündmused 2021

08.12–18.12 Jõulumaa (eelregistreerimisega) / Julby och tomteverkstad på Aibolands museum (föranmälan)

06.02 kl 12–14 Pere talvepäev. Kohvik / Familjens vinterdag på Aibolands museum

08.05 kl 12 Jääräime päev / Fiskdagen – böckling

15.05 kl 18–23 Muuseumiöö / Museinatt på Aibolands museum

05.06 kl 11–15 Vanasadama turg ja suitsutame tuulekala / Gamla hamnens marknad, rökt fisk – näbbgädda vid Aibolands museum

07.08 Merepäevad koostöös Noarootsi osavallaga / Havetsdagar – Nuckö delkommun och Aibolands museums gemensamma projekt

13.08 Laulupeolistele: simman ja rahvapidu Rannarootsi muuseumi õuel. Hiiukandle muusika ja vaba lava. Toitlustamine. Kohvik. / Fest för sång- och dansfestens deltagare. Kvällsmat. Talharpamusik. Kafé på Aibolands museum.

14.08 Eestirootslaste IV Laulu- ja Tantsupidu Haapsalu Piiskopilinnuses / Estlandsvenskarnas fjärde sång- och dansfest i Hapsal i Biskopsborgen

För eventuella ändringar i programmet se hemsida: www.aiboland.ee eller www.facebook.com/aiboland.ee

Muutustest programmist võid leida kodulehelt: www.aiboland.ee või www.facebook.com/aiboland.ee

Hälsningar från Kors

Annika Laats

Kyrkoherde i Kors församling

Jag har det särskilda privilegiet att tjänstgöra som präst i den kulturhistoriskt rika Kors församling. I flera århundraden förväntades prästen här kunna de tre språk som talades i trakten. Förutom att kunna betjäna den i övriga Estland vanliga estnisk- och tyskspråkiga församlingen, var prästen här tvungen att kunna betjäna den talrika gruppen estlandssvenskar. Nordost om Risti socken ligger Korkis, och i väster Vippal, Aklop, Keip och många fler en gång i tiden svenskspråkiga byar.

När jag tillträdde min tjänst i Kors för 15 år sedan, fanns det i församlingen fortfarande några som hade lärt sig svenska som barn. Eftersom vi har en svenskspråkig vänförsamling i Kyrkslätt i Finland, bad jag den om födelsedagskort med text på våra äldre församlingsmedlemmars modersmål. När jag besökte dem och satt i köket hemma hos dem, fick jag också höra en del historier från förr – även de om 1944, då flera byar tömdes på en natt. De flesta av estlandssvenskarna här blev ju tvungna att fly över havet i båt från de sovjetiska trupperna.

De flesta av dem jag kunde skicka födelsedagskort på svenska till har numera lämnat jordelivet. Dem och andra estlandssvenskar härifrån minns vi i tacksamhet under den kyrkogårdsgudstjänst som hålls varje sommar i Vilivalla, som i århundraden har varit den sista viloplatsen på jorden för traktens svensktalande. Gud vare tack för att Vilivalla kapell, som 2009 skadades allvarligt i en brand, med stöd från Lääne-Harju kommun

åter börjar komma i ordning. Vår förhoppning är att var och en som har vägen förbi och vill också ska kunna besöka det nästa sommar.

Även Kors församling utvecklas. Det är en av de minsta växande församlingarna i Estland. Intresset för den kristna tron är stort. I år har det redan hållits två konfirmandkurser – en för vuxna och en för tonåringar. Det finns hopp om att de som börjar vuxenkursen på hösten avger sitt konfirmandlöfte redan under advent i år. Bland dem finns också en man härifrån, vars farmor hade svenska som modersmål. Det är mycket glädjande att det som en gång var estlandssvenskars lilla helgedom är full av liv och att både lokalbor och långväga gäster har lärt sig att uppskatta den.

I år är det två saker vi gärna vill bli färdiga med. Först ska sakristian möbleras om till en barnkammare där de allra minsta som är för unga för söndagsskolan kan vara under gudstjänsten. Det måste vara varmt och skönt för dem där. Deras föräldrar måste dock också kunna få ta del av Guds Ord via högtalare när de är tillsammans med sina barn.

För det andra försöker vi att inom de närmaste månaderna skaffa en ljud- och bildanläggning, för att alla ska kunna ta del av gudstjänsterna även under svåra virustider. Vi har spelat in dem sedan i våras, men till en början på ett nödtorftigt sätt och med lånad utrustning. Den som vill kan delta i vår gudstjänst såväl på Facebook som på vår hemsida www.ristikiirik.ee.

Annika Laats, kyrkoherde i Kors församling.

Allt stöd till förmån för barnkammaren och inspelningsutrustningen är välkommet.

Det är gudstjänst i Kors kyrka klockan 13 den andra och fjärde söndagen i varje månad. Alla är välkomna, och särskilt de som hjälper oss att väcka och bevara vår församlings svenskspråkiga och svensksinnade andliga liv. På glatt återseende i Kors.

Konfirmander i Kors kyrka.

Foto: Märt Kose

Tervitused Ristilt

Annika Laats

kirikuõpetaja Risti kirikus

Mul on eriline eesõigus teenida kirikuõpetajana kultuurilooliselt rikkas Risti koguduses. Sajandeid eeldati siin kirikuõpetajalt kolme kohaliku keele tundmist: lisaks mujal Eestis tavapärasele eesti- ja saksakeelsele kogudusele pidi ta suutma teenida siinset rohkearvulist rannarootsi kogukonda. Risti kihelkonna kirdepoolses servas on Kurkse, lääne pool Vihterpalu, Alliklepa, Keibu ja veel nii mitmed omaaegsed rootsikeelsed külad.

Kui 15 aastat tagasi Ristile ametisse asusin, oli koguduses veel omajagu neid, kel rootsi keel lapsest saadik selge. Et meil on Soomes Kirkkonummis rootsikeelne sõpruskogudus, palusin neilt nende sünnipäevakaarte, mis kõnetaks meie eakaid koguduseliikmeid nende emakeeles. Neil külas käies, nende koduses köögis istudes sain pisutki osas tollastest lugudest – ka neist, mis rääkisid külade vaat et üleöö tühjenemisest 1944. aastal. Pidi ju enamik siinseid rannarootslasi punavõimu eest paadiga üle mere põgenema.

Need, kellele sain rootsikeelseid sünnipäevakaarte saada, on nüüdseks enamik juba siit elust lahkunud. Nii neile kui ka teistele siinsetele rannarootslastele mõtlemine me tänuga tagasi igal suvel peetaval Vilivalla surnuaiapähal, mis on sajandeid olnud siinsete rootsi keelt kõnelejate viimaseks maiseks puhkepaigaks. Tänu Jumalale, et Lääne-Harju vallavalitsuse toel hakkab 2009. a. põlengus tõsiselt kannatada saanud Vilivalla kabel taas korda saama. Meie lootus on, et järgmisel suvel on seda võimalik külastada igal teekäijast huvilisel.

Vastrestaureeritud Risti kirik

Foto: Marko Paloveer

Ka Risti kogudus areneb. Tege- mist on ühega vähestest kasvava- test kogudustest Eestis. Inimeste huvi ristiusu vastu on suur. Sel aastal on toimunud juba kaks leerikursust – üks neist täiskasvanutele, teine teismelistele. On lootust, et sügisel alustanud järjekordne täiskasvanute kursus annab oma leeritootuse juba sel advendiajal. Nende hulgas on ka üks siitkandi mees, kelle vanaema emakeeleks oli just rootsi keel. See on suur rõõm, et omaaegne rannarootslaste pisike pühakoda on täis elu ning seda on õppinud kalliks pidama nii kohalikud kui ka kaugemalt tulijad.

Soovime sel aastal valmis jõuda veel kahe olulise tööga. Esmalt tuleb kiriku käärkamber ümber korraldada lastetoaks, kus jumalateenistuse ajal saaks rõõmsalt aega veeta kõige väiksemad lapsed, kes pühapäevakooli jaoks veel liiga noored. Neil peab olema seal soe ja mõnus. Nende vanematel peab

aga ka laste juures viibides olema võimalus saada kõlarite abil osa Jumala Sõnast.

Teiseks püüame lähikuudel soetada audio- ja videosüsteemi, et ka keerulistel viiruseaegadel oleks kõigil võimalik jumalateenistusest osa saada. Salvestame neid kevadest saadik, ent esialgu pigem veel n.ö. põlve otsas ja laenatud tehnikaga. Kel soovi, saab meie jumalateenistus jälgida nii Facebookis FB/ristikirik kui ka kodulehel www.ristikirik.ee

Samuti on teretulnud igasugune toetus nii lastetoe kui ka salvestus- tehnika heaks.

Risti kiriku jumalateenistused toimuvad kuu 2. ja 4. pühapäeval kl 13. Ootame endi hulka kõiki, ent erilise rõõmuga tervitame neid, kes aitavad elustada ja edasi kanda meie koguduse rootsikeelset ja -meelset vaimuelu. Rõõmsate kohtumisteni Ristil!

Leerilapsed

Foto: Märt Kose

Svenska skolan i Aklop 85 år

Elna Siimberg

I februari 1935 togs svenska privatskolan i byn Aklop i Vippal i bruk för sitt ändamål. Martha Gottkampf var skollärare och en betydelsefull sådan. Många estlandssvenskar har undervisats av henne. Året var 1930 när hon blev lärare i Vippal. Hon hade inte tänkt stanna länge, men då hon såg hur svenskarna behandlades, blev hon ilsken och fortsatte, berättar hon i en tillbakablick. Martha Gottkampf fortsatte som lärare tills hon och hennes familj blev bortförd till Sibirien 1941. 1946 kom hon tillbaka och arbetade i Vippals folkskola som lärarinna i ryska språket och senare som rektor fram till 1955.

I Kustbon februari 1960 skildrar lärare i skolan, Martha Gottkampf, denna oftast bortglömda bygd. (Berättelsen är lite förkortad).

”Under 1800-talets senare hälft hade svenskarna i Kors socken, särskilt vippalsvenskarna, det sämre ställt än stamfränderna i Rickul, på Ormsö och andra svenskorter i Estland. Prästerna i Kors blandspråkiga församling voro vanligen av tysk nationalitet. Några av dem ville beklagligt nog icke mera upprätthålla den vackra traditionen att lära sig svenska för att kunna hålla svensk gudtjänst, och i fortsättningen predikades det endast på estniska i Kors kyrka. Skolan hade följt kyrkans exempel – även den hade så småningom blivit helt estnisk. Det svenska språket hade förklingat i kyrka och skola! Estniseringen fortgick i rask tempo. Hur skulle det gå med svenskheten i Vippal.

Enligt Estniska Republikens agrarreform förstatligades alla större lantegendomar i landet. Även baron von Rosens familj måste år 1920 flytta från Vippal herrgård. År 1921 flyttade kommunens estniska folkskola in i de höga salarna på herrgården.

År 1922 öppnades vid folkskolan en svensk parallellklass. Äntligen, efter flera decenniers tystnad, klingade det svenska språket återigen i ett klassrum i Vippal! Men detta klassrum var skumt och fuktigt och inventarierna uråldriga. På skolgården slogs pojkar – ”mullvadarna“ från estniska skolan och ”strömmingarna“ från svenska klassen – ideligen. Flera gånger när elevantalet i svenska klassen höll på att sjunka under 15, blev det fråga om klassens vara eller icke vara.

Vippalsvenskarna hade länge gått och drömt om eget skolhus. Men vem skulle bygga det?

Det gamla skolhuset vid stora landsvägen, som efter skolans förflyttning till herrgården använts som fattighus, behövde nödvändigt renoveras, ty byggnadens halmtak befanns vara i bedrövligt skick. För att slippa alla utgifter beslöt kommunalrådet att sälja huset. En god svensk i bygden fick en vacker dag en fin idé; tänk om vi svenskar skulle köpa det gamla skolhuset, riva det och på en annan plats i svenskbygden bygga upp det till ett eget svenskt skolhus! I svenskbygden hände märkliga ting. Bonden Johan Benström från Aklop skänkte en tomt till skolan, många andra bönder förklarade sig villiga att skänka stockar ur

sin skog. Svenskbygdens folk hade vaknat – alla lovade att hjälpa till med det planerade skolhusbygget. Lyckligtvis hade vippalsvenskarna sin egen organisation – Svenska Odlingens Vänners lokalavdelning i Vippal. Efter många diskussioner i ärendet beslöt lokalavdelningen att köpa det gamla skolhuset och år 1933 verkställdes köpet. Huset kostade omkring 200 estniska kronor.

Tiotala arbetsvilliga män och kvinnor hjälptes åt att riva huset. I ett par veckors tid hördes muntert tal och glada skratt på platsen. Stockar, sten och tegel forslades med häst och släde de 6 kilometrarna till skolhustomten i Aklop.

Början var gjord, en god början. Nu gällde det att samla pengar till bygget. Lokalavdelningen anordnade fester med lotteri, teaftnar m.m. Och tänk man lyckades till att börja med få ihop en summa på 65 estniska kronor! Större var inte kassan när det startades med skolhusbygget år 1933. Men man hoppades få hjälp från SOV styrelse i Reval och från vänner i Sverige.

Ritningarna till skolhuset som utförts av den finlandssvenske arkitekten Walter Gottkampf var för länge sedan färdiga. Agronom William Gottkampf och undertecknad åtog sig att leda arbetet vid skolhusbygget.

Lokalavdelningen anlidade några kunniga timmermän från Neve, som under sommaren 1933 timrade upp skolhuset och på senhösten samma år kunde man fira taklagsöl.

Man hade fått hjälp från Sverige, men hjälpen räckte tyvärr nätt och jämnt till lön åt timmermännen.

Skolhuset mätte 25 m i längd, 8 m i bredd, 3,5 m i höjd, och hade således en golvyta på 200 m². Det behövdes nya, större fönster, nya dörrar, golv- och takbräder, kakel och tegel och mycket, mycket annat till huset. Byrådirektör Nils Källström i Stockholm förstod vad saken gällde och åtog sig att samla pengar till skolhusbygget. Tack vare honom och kyrkoherden Sven Danell, som även samlat pengar för ändamålet, kunde lokalavdelningen anskaffa allt nödvändigt material och bygga vidare. Situationen, som länge varit kritisk, ljusnade mer och mer tack vare goda, hjälpsamma vänners bistånd. Det arbetades med liv och lust och efter ett års gemensamma ansträngningar stod skolhuset inflyttningsklart.

Så kom äntligen den stora, efterlängtdade dagen. Mitt i vintern, i februari 1935, flyttade "svenska klassen" från herrgårdsskolan till det nya skolhuset i Aklop. Skolrummen var rymliga och ljusa och vad det doftade skönt av kåda i alla rum!

Ingen skall dock tro att allt arbete med bygget varit lätt och kunnat fortgå utan störningar. Nej, arbetsledningen hade många och svåra bekymmer. Det fanns nämligen inflytelsrika, illvilliga människor i kommunen som med oblida ögon åsåg svenskarnas skolhusbygge. De gjorde allt för att hindra arbetet. På grund av deras klagomål hos myndigheterna stoppades arbetet ett par gånger av poli-

sen. Men svenske folksekreteraren vid Estlands bildningsministerium Nils Blees lyckades ställa allt tillrätta och arbetet kunde fortsätta. Även sedan "svenska klassen" för länge sedan flyttat till sitt nya skolhus försökte de en sista gång att skada svenskarna. När estniska folkskoleinspektören sålunda år 1936 för första gången kom till skolan i Aklop på inspektion synade han mycket noga alla skolrum. Säkert hade han fått i uppdrag att finna skäl till att förbjuda hålla skola i ett så "bristfälligt" byggt hus. Men inspektören var förtjust i de nya lokalerna, allt befanns vara i bästa skick.

Den 16 juni samma år invigdes skolhuset av kyrkoherde Sven Danell. Det var den andra märkliga dagen i bygdens historia samma år, alltså 1935. Det kom folk från när och fjärran – man gick man ur huse i Vippal, alla ville vara med på högtidsdagen. Det kom även mycket folk från Rågöarna med

med nybryggt, jäsande vippalöl stod på bordet. "Bröllasfolket" undfägnades med traditionell god estlandssvensk klimpvälling.

Fullt färdigt stod skolhuset först år 1937. Där hölls gudtjänst, konfirmationsundervisning, möten, kurser, fester, läsaftnar och teaftnar. Bygdens folk hade fått ett eget skolhus, ett föreningshus! Det var viljestarka, varmhjärtade människor, som med en aldrig svikande kärlek till det svenska arvet byggde skolhuset i Aklops by i Vippal.

Skolhuset finns inte längre kvar, man kan bara se rester av grunden. Vid vägen står en minnestavla.

Alexander Samberg var född i Korkis. Hans första arbetsplats efter Nykarleby folkskoleseminarium i Finland var skolorna i Korkis och Vippal – och utvecklingen av dessa gränsbygdsskolor förblev en hjärtesak för honom. Han var också en utpräglad känslomänniska som tyckte om att dikta.

Vid invigningen av Vippal skola den 16 juni 1935.

orkester i spetsen, från Rickul, Nuckö, Ormsö, Hapsal och Reval. Efter den högtidliga invigningen uppfördes ett friluftsskådespel "Vippalbröllop". Alla medverkande var vippalsvenskar. De satt bänkade omkring ett långt, omålat bröllopsbord och äkta Vippal-ölstänkor

Vid invigningsfesten av Vippal svenska skolhus 16/6 1935 skrev han dikten "Vippalbygd".

Vippal, bygd med gamla minnen
 Som har eldat våra sinnen!
 Här vår sång i dag vill klinga
 Dig vår hälsning vi nu bringa.

Dina åkerfält och gårdar,
 Dina svedjeland och vårdar –
 Allt är heligt för vårt minne,
 Allt har eldat hjärta, sinne.

Bygd med gammalsvenska anor,
 Du fått vandra egna banor.
 Dina byar voro glömda,
 Dina öden voro gömda.

Land från uddar bort till moar,
 Land med skogar, vikar, åar,
 Land med Näs- och Kolviks stränder,
 Överallt bo svenska fränder.

Anu, du den starka kvinnan
 Med det tappra hjärtat innan,
 Du vart stark då många veko,
 Dina handtag aldrig sveko.

"Ve, skall Vippalbygd stå öde,
 Deras svenskar äro döde,
 Blodet känner jag vill stanna!"
 Själv du sa de orden sanna.

"Modersmål och stam skall äras,
 Svenskars arv av svenskar bäras".
 Det var summan av din lära,
 Därför vi i dag dig ära.

Du bar facklan framom andra,
 Vi, som du, bort framåt vandra.
 Runor skrev du i vårt hjärta,
 Vilka alltid lyse bjärta!

Han, som vårdar höga värden,
 Vårda stammen under färden!
 Att dess gärning, om ock ringa,
 Engång måste skördar bringa!

Gammal bygd och gamla minnen
 Elde ständigt unga sinnen!
 Aiboungdom vårde branden
 Vårde skolan invid stranden!

85 aastat rootsi kooli avamisest Alliklepas

Elna Siimberg

1935. aasta veebruaris alustas rootsi erakool Alliklepa külas Vihterpalus oma eesmärgipärasest tegevusest. Kõigi poolt armastatud õpetaja Martha Gottkamp tuli Vihterpalu õpetajaks 1930. aastal. Tal ei olnud plaani kauaks jääda aga kui ta nägi kuidas rootslastega ümber käidi, sai ta vihaseks ja jätkas – nii on ta ise tagasivaates jutustanud. Martha Gottkamp jätkas tööd õpetajana kuni 1941. aastani, mil ta koos oma lastega Siberisse sõidutati. 1946. aastal tuli ta tagasi ja töötas Vihterpalu koolis vene keele õpetajana ning hiljem ka direktorina, kuni 1955. aastani.

1960. aasta veebruari Kustbonis kirjeldab Alliklepa kooli õpetaja Martha Gottkamp seda tihti ära unustatud maakohta järgmiselt: (Jutustus on veidi lühendatud kujul)

1800. aastate teisel poolel elasid rootslased Risti kihelkonnas, aga eriti Vihterpalu rootslased halvemini kui hõimlased Riguldis, Vormsil ja teistel rootsi aladel Eestis. Kirikuõpetajad Risti segakeelses koguduses olid tavaliselt saksa rahvusest. Mõned neist ei soovinud kahjuks enam hoida seda kaunist traditsiooni, et õppida rootsi keelt ja pidada rootsi jumalateenistust ning edaspidi toimusid teenistused Risti kirikus ainult eesti keeles. Kool oli järginud kiriku eeskujul – ka see oli tasapisi muutunud täielikult eestikeelseks. Rootsi keel oli kõlanud kirikus ja koolis! Eestistumine jätkus kiire tempos. Kuidas läheb rootslusega Vihterpalus.

Martha Gottkamp koos oma klassiga

Foto: SOV arhiiv

Vastavalt Eesti Vabariigi agraarreformile riigistati kõik riigi suuremad maavaldused. Ka parun Roseni pere pidi 1920. aastal Vihterpalu mõisast välja kolima. 1921. aastal kolis mõisa kõrgetesse saalidesse valla eestikeelne rahvakool.

1922. aastal avati rahvakoolis rootsi paralleelklass. Lõpuks, peale mitu kümnendit kestnud vaikust kõlas rootsi keel jälle Vihterpalus ühes klassiruumis! See ruum oli aga pime ja niiske ning inventar igivana. Kooliõuel kaklesid poisid – „mutid“ eesti koolist ja „silgud“ rootsi klassist – ühtepuhku. Mitu korda kui õpilaste arv rootsi klassis hakkas langema alla 15, kerkis küsimus, kas olla või mitte olla.

Vihterpalu rootslased oli kaua unistanud oma koolimajast. Aga kes pidi selle ehitama?

Vana koolimaja suure maantee ääres, mis peale kooli mõisa kolimist oli kasutusel vaestemajana, vajab hädasti remonti, sest hoone õlgkatus oli haletsusväärnes seisukorras. Kuludest pääsemiseks otsustas vallavalitsus maja ära müüa. Üks hea rootslane külas tuli ühel ilusal päeval heale mõttele: mõtle, kui rootslased ostaks selle vana koolimaja ära, võtaks lahti

ja ehitaks teises kohas rootslaste elupaigas üles oma rootsi koolimajana! Rootsi külades toimusid märkimisväärsed sündmused. Talupoeg Johan Benström Alliklepast kinkis kooli jaoks krundi, paljud teised talumehed lubasid kinkida oma metsadest palke.

Kohalikud rootslased olid ärganud – kõik lubasid kaasa aidata kooli ehitamise plaani teostamisel. Õnneks oli Vihterpalu rootslastel oma organisatsioon – Rootsi Hariduse Sõprade kohalik osakond Vihterpalus. Peale paljusid arutelusid küsimuse ümber otsustas kohalik osakond osta vana koolimaja ja 1933. aastal sai ost teoks. Maja maksis umbes 200 eesti krooni.

Kümmekond töötahtelist meest ja naist aitasid maja lahti võtmisel kaasa. Paar nädalat kostis platsilt reipaid hõikeid ja rõõmsat naeru. Palgid, kivid ja tellised veeti hobuste ja regedega 6 kilomeetri kaugusele kooli krundile Alliklepa.

Algus oli tehtud, tubli algus. Nüüd oli vaja ehituseks raha koguda. Kohalik osakond korraldas pidusid loteriiga, teeõhtuid jm. Ja mõtle, alustuseks õnnestus kokku saada 65 eesti krooni! Suurem ei olnudki kassa kui 1933. aastal koo-

limaja ehitusega algust tehti. Aga loodeti abi saada RHS juhatusest Tallinnas ja sõpradelt Rootsis.

Kooli ehitusjoonised, tehtud soomerootsi arhitekti Walter Gottkampfi poolt, olid ammu valmis. Agronoom William Gottkampff ja allakirjutanu võtsid kohustuseks koolimaja ehituse juhtimise.

Kohalik osakond palkas Nõvalt mõned oskajad puusepad, kes 1933. aasta suvel panid koolimaja püsti ja sama aasta hilissügisel sai pidada sarikapidu. Olime Rootsis abi saanud aga sellest jätkus kahjuks napilt puuseppade palgaks.

Koolimaja oli 25 m pikk, 8 m lai, 3,5 m kõrge, seega põrandapinda oli 200 m². Maja jaoks oli vaja uusi suuremaid aknaid, uusi uksi, põrandaja laelaudu, kahhelkive ja telliseid ja palju, palju muud. Kontoridirektor Nils Källström

Stockholmis sai murest aru ja võttis enda peale koolimaja ehituseks raha kogumise. Tänu temale ja kirikuõpetaja Sven Danellile, kes samuti kogus ürituse jaoks raha, sai kohalik osakond hankida vajalikud materjalid ja ehitust jätkata. Olu-kord, mis oli kaua kriitiline olnud, lahenes enam ja enam tänu abi-valmis sõprade toetusele. Töötati ihu ja hingega ning üks aasta peale ühiseid pingutusi oli koolimaja sissekolimiseks valmis.

Siis saabus lõpuks see suur, kauaoodatud päev. Keset talve, veebruaris 1935, kolis „rootsi klass“ mõisast uude koolimajja Alliklepa. Kooli ruumid olid avarad ja valged ja oi kui hästi kõik ruumid vaigu järele lõhnasid!

Siiski ei pea keegi uskuma, et kogu töö ehitusel oli kerge ja sai toimuda ilma segamata. Ei, töö juhtidel oli palju ja raskeid muresid. Nimelt olid vallas mõjuvõimsad, pahatahtlikud inimesed, kes vaatasid viltu rootslaste kooli ehitamisele. Nad tegid kõik töö segamiseks. Nende kaebuse põhjal ametivõimudele peatas politsei paar korda töö ehitusel. Aga rootsi rahvusekretäri Nils Bleesil Eesti haridusministeeriumi juures õnnestus õigus jalule seada ja töö võis

Vihterpalu kooli avamisel mängiti maha Vihterpalu pulm

jätkuda. Isegi peale seda kui „rootsi klass“ oli ammu oma uude koolimajja kolinud, püüdsid nad viimast korda rootslastele kahju teha. Kui eesti rahvakooli inspektor, seega aastal 1936 esimest korda tuli Alliklepa kooli inspekteerima, uuris ta väga hoolikalt kõiki kooliruumi. Ta oli kindlasti saanud ülesandeks leida põhjuseid kooli pidamise keelamiseks nii „puudulikult“ ehitatud majas. Aga inspektor oli uutest ruumidest vaimustuses, kõik oli parimas korras.

16. juunil samal aastal pühitses kirikuõpetaja Sven Danell koolimaja. See oli teine märkimisväärne päev rootsi küla sellel, 1935. aastal. Rahvast tuli lähedalt ja kaugelt – Vihterpalus tahtsid kõik pe-

red tähtsast päevast osa saada. Tuli ka palju rahvast Pakritelt eesotsas puhkpilliorkestriga, Riguldist, Noarootsist, Vormsilt, Haapsalust ja Tallinnast. Peale pidulikku pühitsemist esitati vabõhunäitemängu „Vihterpalu pulm“. Kõik tegelased olid Vihterpalu rootslased. Nad istusid pika, värvimata laua taga pinkidel ja laual seisis ehtsad Vihterpalu õllekannud värskelt pruulitud vahutava Vihterpalu õllega. „Pulmarahvast“ kostitati traditsioonilise, maitsva, eestirootslaste klimbisupiga.

Täiesti valmis sai koolimaja alles 1937. aastal. Seal peeti jumalateenistusi, leerikooli, kohtumisi, kursuseid, pidusid, lugemisõhtuid, teeõhtuid. Külarahvas oli saanud oma koolimaja, kogukonnamaja. Vihterpalu Alliklepa küla koolimaja ehitasid tahtekindlad, sooja südamega inimesed, kelle armastus rootsi pärandi vastu kunagi ei kustunud.

Koolimaja ei ole enam alles, näha on ainult jäänused vundamendist. Maantee ääres seisab mälestustahvel, mis jutustab meile kadunud kooli lugu.

Alexander Samberg sündis Kurkses. Tema esimesed töökohad peale Soome Nykarleby õpetajate seminari lõpetamist olid Kurkses ja Vihterpalus – ja nende piirkülade koolide arendamine oli temale südameasjaks. Ta oli ka ilmekas tundeinimene, kes armastas luuletada.

Vihterpalu rootsi koolimaja piduliku avamise puhuks 16/6 1935 kirjutas ta luuletuse „Vihterpalu“

Meie meeles Vihterpalu
sütitanud hinges mälu.
Siin me laul nüüd täna helab,
Sulle terviseks ta kõlab!

Sinu viljaväljad, aidad,
Sinu maad ja murepaigad.
See kõik meie meeles püha –
Südant soojendamas üha.

Vanarootsi kandi kombel
Oled käinud omal andel.
Sinu külad oleks meelest,
Sinu saatus oleks keelest.

Külad neemest nõmmedeni,
Metsad, ojad, lahtedeni.
Kolviku ja Vintse rannad –
Kõikjal paigal rootsi kannad.

Anu, naine meelegendel,
Suur Sa südameilt ja hingelt!
Olid kindlam Sa kui teised,
Sinu käsi eal ei seisnud.

”Mis, kas Vihterpalus mure?
Rootslased veel siin ei sure,
Minu veri jääda tahab!”
Nii Su sõna kõrvus kajab.

Emakeelt ja rahvast austa,
Rootsi pärandit ei kaota
Sinu õpetuse taotlus.
Sulle kuulugu me austus!

Sinu järel julgelt käime,
Selget tulevikku näeme.
Südamesse panid leegi,
Seda kustuta ei keegi!

Sina, kes sa oled kõrgel,
Hoia meie sammu kerge,
Et me tegu, olgu väike,
Kord ka paistaks meile päike!

Vana koht on ikka meeles,
Noori sütitagu teele!
Rannanoored hoidke süsi –
Rannal meie kool, et püsiks!

Talharpa ♥ Ormsö = sant!

Sofia Joons Gylling

Talharpslägret 2020

Sommaren på Ormsö avslutades med tagelharpspelarnas årliga invasion av ön som fyllde den med musik och sång. Årets tagelharpsläger för både rutinerade spelare och nybörjare, både vuxna och barn och både ormsöbor och spelare från annat håll samlade totalt 45 tagelharpister. Kursen arrangerades till en början av folkmusikskolan August Pulsti õpistu som är en del av Eesti Pärimusmuusika Keskus i Viljandi, med början 2008, men huvudarrangör är sedan fyra år tillbaka Ormsös kommun.

Geografisk bredd och kulturellt djup

Kursernas innehåll och bemaning står kursansvariga för, som de senaste sex åren har valts ut bland dem som deltagit på lägret antingen som lärare eller rutinerad deltagare. Kommande års läger utgår till en stor del på deltagarnas önskemål och det gör att det snarare är deltagarna som bjuder in lärare till kursen än tvärtom! Årets kursansvarige var Eva Väljaots, som till vardags studerar folkmusik vid Si-

beliusakademien i Helsingfors. Hennes tanke för årets läger var att inte bara bygga geografisk bredd utan även kulturhistoriskt djup genom att bjuda in lärare från Karelen, Finland och mig som aktiv utövare av estlandssvensk musik. Tyvärr satte coronapandemin käppar i hjulet och årets lärare var i stället Liisa Koemets, Annika Mändmaa, Eva Väljaots och jag själv.

”Bilder ur Ormsös förflutna”

Utöver lektioner i spelteknik och inläring av nya tagelharpslåtar bestod lägret även av ett par workshops som lyfte fram tagelharpens historia på Ormsö och dess band med den estlandssvenska kulturen. Yngve Rosenblad och Marju Tamm berättade om äldre tiders musikliv på Ormsö, med fokus på leikarna och tagelharpan. De lärde även ut ett par friar- och bröllopsleikar på ormsömål och presenterade ett av sina senaste arkivfynd: Verket ”*Bilder ur Ormsös förflutna*” för manskör av Veljo Tormis från 1983 med översättningar av de

traditionella leikarna till estniska av Jaan Kross. En annan kväll tog den nyutexaminerade guiden Age Kõiveer, som även deltog på tagelharpslägret, med deltagarna på en guidad vandring i Hullo, där deltagarna invigdes både i Ormsös äldre och nyare historia. Kursen avslutades med ett gemensamt besök på hembygds museet i Sviby, där Yngve Rosenblad och Marju Tamm visade sina ormsödräkter och uppförde ett musikprogram.

I år hade lägret för fjärde gången gården Rumpo Mäe som bas, men gjorde två musikaliska nedslag i Hullo. Första nedslaget bestod av firandet av Estlands självständighetsdag 20 augusti som utgjordes av en konsert i kyrkan. Senare avslutades lägret med en gemensam och välbesökt konsert på Folkets hus. Konserten avslutades med ett stort allspel där de 45 deltagarna tillsammans framförde en bröllopsvisa från Dalarna som översatts till estniska av Jaak Johanson.

Lägret sätter Ormsö på musikens världskarta

Med tagelharpslägret har Ormsö satts på kartan för folkmusikintresserade inte bara i Estland utan i hela Nordeuropa. Genom att engagera lärare som till exempel Ilkka Heinenen och Pekko Käppi från Finland, Anders Norudde från Sverige och Vladislav Demin från Ryssland har intresse väckts för Ormsö och tagelharpens kulturhistoriska band med den estlandssvenska kulturen i deras musikaliska nätverk på hemmaplan. För barn och unga från Ormsö, som de senaste åren haft möjligheten att få ta del av undervisning i tagelharpspel kontinuerligt med Liisa Koemets som lärare och Age Kõiveer och Laura Lehto som lokala assistentlärare, öppnar lägret nya och bredare musikaliska sammanhang för deras musicerande. I år var 14 av de 45 deltagarna ormsöbor och ännu ett par sommar-ormsöbor.

¹ *Leik, eller "lek" på svenska är en dansmelodi, som på Ormsö sjöngs eller spelades på talharpa/stråkharpa och som man dansade en snabb vals till, som till en viss del påminner om den estniska dansen labajalg.*

Yngve Rosenblad och Marju Tamm.

Foto: Sofia Joons Gylling

Eva Väljaots – årets kursansvarig.

Foto: Liisa Koemets

Talharpa ♥ Vormsi = tōsi!

Sofia Joons Gylling

Töötuba Rumpo Mäe talus.

Foto: Liisa Koemets

Vormsil lõppes suvi talharpa-mängijate iga-aastase „sissetungiga”, mis täitis saare muusika ja lauluga. Selle aasta hiiu kandle laagril („talharpa” tähendab hiiu kannelt vormsi murdes) osalesid nii edasijõudnud mängijad ja algajad, nii täiskasvanud kui lapsed ja nii vormsilased kui mängijad mujalt ja kokkuvõttes osalesid 45 hiiu kandle mängijat. Laagrit korraldab alates 2008. aastast pärimusmuusikakool August Pulsti õpistu, mis kuulub Viljandis asuva Eesti Pärimusmuusika Keskuse juurde, aga viimasel neljal aastal on peamine vastutus Vormsi valla kanda. Laagrite sisu ja meeskonna loomine on sisulise laagrijuhi vastutusalal. Viimasel kuuel aastal on laagrijuhid valitud laagri õpetajate ja edasijõudnud osalejate seast.

Geograafiline haare ja kultuuriline sügavus

Tulevase aasta laagri sisu lähtub suuresti osalejate soovidest ja tihti peale kutsuvad pigem osalejad õpetajad kursusele kui vastupidi! Selle aasta laagrijuhiks oli Eva Väljaots, kes muidu õpib pärimusmuusikat Sibeliuse Akadeemias Helsingis. Tema mõte oli luua laager, millel oleks mitte ainult lai geograafiline haare ja kultuuriajalooline sügavus. Geograafiline haare on laagri ajaloos tähendanud õpetajaskonda Karjalast, Soomest ja Rootsist ning

mind kutsuti sellel aastal selleks, et laiendada mängijate eestirootsi repertuaari. Koroonatõttu jäi tänava geograafiline haare väiksemaks, kuid siiski süveneti hiiu kandle mängu ja kultuuri asjatundlike õpetajate abiga, kelleks olid sel aastal Liisa Koemets, Annika Mändmaa, Eva Väljaots ja mina.

„Pildikesi Vormsi minevikust“

Peale mängutehnika tundide ja uute hiiu kandle lugude õppimise sisaldas laager veel õpitubasid, mis tõstsid esile talharpa/hiiu kandle ajalugu Vormsil ja selle seoseid eestirootsi kultuuriga. Yngve Rosenblad ja Marju Tamm jutustasid varasemate aegade muusikaelust Vormsil, keskendudes *leik*¹-idele ja talharpale/hiiu kandlele. Nad õpetasid ka paar kosja- ja pulmaleiki vormsi murdes ja esitlesid üht oma viimast arhiivileidu: Veljo Tormise „Pildikesi Vormsi minevikust”, teost meeskoorile à cappella aastast 1983, mis koosneb Vormsilt pärit traditsioonilistest leikidest. Leikide tekstid oli tõlkinud eesti

keelde Jaan Kross. Ühel teisel õhtul võttis äsja eksamineeritud giid Age Kõiveer, kes ka osales hiiu kandle laagris, osalejad kaasa Hulloosse. Tasakesti jalutades külateel Hullo keskusest kiriku poole tõi ta esile Vormsi vanemat ja uuemat ajalugu. Laager lõpetati ühise külaskäiguga koduloomuuseumisse Svibys, kus Yngve Rosenblad ja Marju Tamm näitasid oma vormsi rahvariideid ja esinesid muusikalise kavaga.

Sellel aastal oli Rumpo Mäe talu neljandat korda laagri baas, kus toimusid kõik õpitoad ja kus ka ööbiti, aga kaks korda külastas laager ka Hullot. Esimene kord tähistati Eesti taasiseseisvumispäeva 20. augustil kirikukontserdiga, kus esinesid laagri õpetajad ja osalejad väiksemate koosseisudega. Hiljem lõpetati laager ühise ja hästi külastatud kontserdiga Rahvamajas. Kontserdi lõpus esitasid kõik osalejad ühiselt ühe pulmalaulu Dalarnast, mille on eesti keelde tõlkinud Jaak Johanson.

Laager asetab Vormsi muusikalisele maailmakaardile

Hiiu kandle laagriga on Vormsi jäädavalt asetatud pärimusmuusikahuviliste kaardile mitte ainult Eestis, vaid kogu põhja-Euroopas. Kutsudes laagrisse näiteks Ilkka Heinoneni ja Pekko Käppi Soomest, Anders Norudde Rootsist ja Vladislav Demini Venemaalt, äratatakse huvi Vormsi ja hiiu kandle kultuuriajalooliste side-

mete vastu eestirootsi kultuuriga ka nende kodumaadel. Vormsil elavate lastele ja noortele, kes viimastel aastatel on saanud õppida hiiu kannelt aastaringselt õpetaja Liisa Koemetsa ja abiõpetajate Age Kõiveeru ja Laura Lehto kätte all, pakub laager uusi muusikalisi väljakutseid ja sidemeid. Sellel suvel olid 14 osalejat vormsilased ja veel mõned suve-vormsilased.

¹ *Leik tähendab muusikalist pala, mida Vormsil esitati kas lauldes või talharpa/hiiu kandlega ning mille saatel tantsiti ühte kiirvalsivarianti, mis mingil määral sarnaneb labajalavalsiga.*

Sofia Joons Gylling

Fortsättning från sid 3

skyddar dem från att växa igen eller bli till skog. På Runö är fortfarande, liksom på den gamla svenska tiden, de urgamla djurraserna förhärs-kande. De är motståndskraftiga, väl hemmastadda i naturen och klarar sig nästan helt på egen hand. Det är nötdjur av estnisk lantras och får av estnisk (runsk) lantras. Ullen hos lantrasfåren på Runö skiftar vitt såväl i struktur som färg från glänsande vitt till kolsvart, och däremellan i många olika toner av grått, brunt och beige.

En idealisk kombination för att göra strumpor, sockor och vantar med runömönster så som våra förfäder gjorde det för hundratals år sedan. Och så gör även vi. Ullen spinner vi till garn och av garnet väver vi in gamla runösvenska mönster i strumporna, sockorna och vantarna. En del garner färgar vi med växter, om det behöver läggas till en blå, gul eller röd rand i runövästen, eller väver till tyg. Till runökjolen passar fårens svarta och vita färg. Det ligger en ära i att bära runödräkter, även enskilda plagg såsom sockor, västar och vantar, och det är med särskilt varmt hjärta man bär den egna öns kläder av ull från den egna öns får. Och det kul-

turella arvet bevaras, skyddas och förs sedan vidare. Runösvenskarna och alla dem, som även på andra ställen har stött den lokala gruppen, ska ha tack för det.

Våra rekommendationer:

– Fatta ett beslut om er mark/era marker i dag. Om ni inte vill sälja i dag, så lämna inte arvegods utan ägare på ett sådant sätt att nästa generation av arvingar inte kan fatta något gemensamt beslut om vad som ska hända med deras egendom och att mark lämnas obrukad i årtionden. Uppdatera uppgifterna i Estlands fastighetsregister. Hjälp kan ni få av berörd kommun.

– De berörda kommunerna har överblick över den aktuella markanvändningen och dem som bor året runt på öarna, och är intresserade av att mark fortsätter eller börjar att användas. Om i inte vill sälja markerna, så arrendera ut dem till en fastboende jordbrukare. Om ni vill sälja mark, så sälj den utan provision och till ett rättvist pris till en fastboende på villkoret att marken står till köparens förfogande under ett visst antal år och att den bara kan säljas vidare på samma

villkor till en annan fastboende. På så vis fattar ni bra beslut och stödjer medvetet bevarandet av det estlandssvenska kulturarvet på öarna och andra ställen.

Det finns starka grupper med varaktiga band till hembygden som är intresserade av hembygdens kulturhistoria, och dessa grupper kan då utveckla och bevara det estlandssvenska kulturarvet i det samhälle, där historien fick sin början. Meddela er önskan om att sälja eller hyra ut till berörd kommun, för på de flesta av öarna råder det brist på odlingsbar mark.

Om ni inte känner förtroende för berörd kommun, kan ni vända er till Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning, som i samarbete med Öarnas Ting i Estland kan föra samman markägare med köpintresserade fastboende.

Riina Kaljulaid

Ordförande för styrelsen i Estniska småöars förbund

Jana Stahl

Estlandssvenska kultruförvaltningens ordförande och styrelseledamot i Estniska småöarnas förbund

Upprop! Dags att rädda estlandssvenskarnas handskrivna visböcker!

Sofia Joons Gylling

För ett år sedan blev jag antagen som doktorand i musikvetenskap på Åbo Akademi. Mina handledare är Dan Lundberg, som är chef för Musikverket i Sverige och Johannes Brusila som är professor i musikvetenskap vid Åbo Akademi och bland annat forskat i finlandssvenskhet och musik. Mitt avhandlingsprojekt går under arbetstiteln *Estlandssvensk identitet i belysning av tre visrepertoarer från 1900-talets början* och fokuserar på hur estlandssvenskheten har konstruerats genom musik under 1900-talet. En av de utvalda visrepertoarerna är bygdeskalden Mats Ekmans visor, som överförts både muntligen och skriftligen via handskrivna visböcker och publikationer sedan 1900-talets början fram till idag. De andra visrepertoarerna utgörs av visor ur handskrivna visböcker. För ett par år sedan kopierade Mai Malmström vår gemensamma nargösläkting Adina Luthers (1886–1973) visböcker, i vilka hon hade skrivit ner 64 visor både på svenska och estniska för hand i början av 1920-talet. Förra sommaren träffade jag Michael Harter, som är ägare till Maria Murmans hus i Sviby. Han berättade att han hade hittat en anteckningsbok full med vistexter i huset och gjorde det möjligt för både SOV och mig att göra kopior av boken. Visboken innehåller 47 visor på rikssvenska och en på estniska, och är nedskrivna 1918 av Hans Murman

(1905–1927), en släkting till Maria Murmans man Johan Murman.

Visboksuppropet på Gotland

Vid vårt första möte ställde Dan Lundberg frågan varför jag valt just de här visböckerna och hur många visböcker det finns totalt. Jag svarade helt ärligt att jag inte har gjort något urval, utan att jag helt enkelt inte kände till fler handskrivna visböcker. Han berättade då hur Svenskt visarkiv för ett par år sedan varit i en liknande situation på Gotland, och att man där hade ordnat ett visboksupprop i samarbete med lokalradion. Gotlänningarna hade uppmanats att lämna in visböcker i direktsändning – vilket de faktiskt också gjorde! Det var en hel del visböcker som dök upp och berättelsen om gotlänningarnas musikliv och musikhistoria fick många nya kapitel.

Vad gäller estlandssvenska visböcker så är det något som saknas helt i musikarkiven i Sverige, Estland och Finland, och Svenskt visarkiv, som är en del av Musikverket, är välvilligt inställt till att hjälpa till med att bevara de visböcker och annat musikrelaterat material som finns. Arkivet kan både ta hand om material med visor och arkivera det, eller låna visböcker för en kortare tid för att göra digitala kopior. I det sistnämnda fallet lämnas visböckerna tillbaka till ägarna. Eftersom en stor del av

anteckningsböckerna och häftena med visor är ovärderliga familjeklenoder som man ogärna vill skiljas från, betyder det att man på det här sättet kan göra en god kulturgärning utan att behöva skiljas från en betydelsefull minnessak!

Från värdelösa visor till värdefulla visböcker

I sin bok ”Eibofolke” från 1855 hävdade Carl Russwurm att estlandssvenskarna inte hade några ”riktiga” folkvisor. Han inledde sitt kapitel om folkvisor med påståendet att gamla skaldvisor och folkvisor hade glömts bort under tiden som estlandssvenskarna hade bott så långt borta från sitt moderland. Han gav tydligt uttryck för sin tids romantiska inställning till folkkultur och särskilt då folkvisan, som helst skulle vara epos från *fornstora* dagar och bära upp myter som Snorre Sturlassons Eddor, Lönnrots Kalevala eller Kreutzwalds Kalevipoeg. De visor som han hade hittat bland estlandssvenskarna hade ingenting med epos att göra, och Russwurm är inte barmhärtig i sin beskrivning av dem. Om de inte var för korta, så var de för improviserade och om de inte för nya och inlånade från Sverige eller Svensk-Finland, så var de för lokala och funktionella. Och hemskast av allt, en del visor *deklamerades* till och med, eftersom man hade glömt bort melodin.

Drömmen om att hitta det orörda, rena och uråldriga kulturarvet delade Carl Russwurm med många. Den nationalromantiska vurmen levde kvar ända in på 1930-talet och låg på många sätt bakom både den finlandssvenska musikvetaren Otto Andersson intresse att forska i det uråldriga instrumentet stråkarharpan och den rikssvenske folkmusikinsamlaren Olof Anderssons insamling av gamla folkliga koralmelodier i Svensk-Estland 1931.

Ingen av dåtidens musikforskare noterade vad som var populärt och omtyckt just då. Det stora undantaget utgörs av Jakob Bles och Gideon Danell, som gav ut Mats Ekmans visor på dialekt med rikssvensk översättning i Göteborg 1924. Det mest målande exemplet på glappet mellan den levande kulturen och musikforskarnas bild av musikkulturen är hur dagstidningarnas rubriksättare basunerade ut hur gammalsvenskbyborna anlände till Sverige 1929 med *balalajkor* i

bagaget, medan Olof Andersson något år senare besökte dem för att samla in det äldsta och renaste kulturarvet från Gammalsvenskby, som i hans ögon var den folkliga koralnsången. Balalajkan passade inte på något sätt in i bilden av den isolerade folkgruppen och deras muskarv. Tyvärr var det mycket av ukrainasvenskarnas musikkultur som inte dokumenterades, och detsamma gäller även estlandssvenskarnas musikkultur från 1900-talets början fram till flykten till Sverige under andra världskriget.

Sedda som historiska dokument är de estlandssvenska visböckerna med alla sorters visor på alla möjliga språk viktiga kompletterande material för kulturhistorien, och sedda som visor, är det säkert många inom den estlandssvenska gruppen och även andra, som skulle uppskatta att få bekanta sig med dem. Vem vet, någon kanske till och med skulle vilja sjunga

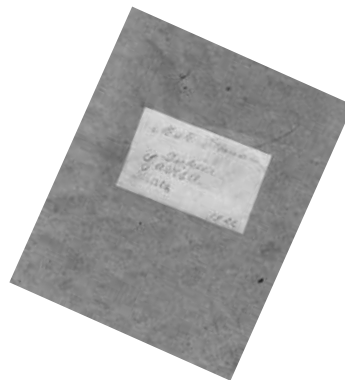
dem? Det enda som är säkert är att ingenting händer om visböckerna får ligga kvar i gömmorna!

Jag har tidigare gått ut med visboksutvallet i Kustbon, på facebook och i Nuckö/Rickuls och Ormsös hembygdsföreningars medlemstidningar och efter det fått in ytterligare fem handskrivna visböcker från tidigt 1900-tal fram till 1940-talet. Ett par visböcker innehåller visor som sjöngs i bönhusen och andra visor med världsligt innehåll. Några består bara av visor på svenska, och andra visor även på estniska, tyska, engelska och ryska. Alla visböcker är intressanta och värdefulla – det gör absolut ingenting om boken är sliten, om en del sidor saknas eller om visorna är skrivna på lösblad. För ett år sedan trodde jag att det inte går att samla in fler visböcker, utan att jag får nöja mig med två, men idag hoppas jag att det går att hitta ytterligare ett par!

Sofia Joons Gylling: sofia.joons@abo.fi

Visor nedtecknade av Maria Stahl från Lilla Rågö.

Mats Ekmans anteckningsbok där han skrev ner sina dikter för hand.

Päästkem eestirootslaste käsikirjalised viisiraamatud!

Sofia Joons Gylling

Aasta tagasi võeti mind vastu Turu Ülikooli muusikateaduste doktorantuuri. Minu juhendajad on Dan Lundberg, Rootsi Muusikaarhiivi juhataja ja Johannes Brusila, kes on Turu Ülikooli muusikateaduste professor ja uurinud muuhulgas soomerootslust ja muusikat. Minu väitekirja tööpealkiri on *Eestirootslaste identiteet kolme 20. sajandi algusest pärineva viisirepertuaari valguses* ja selles keskendutakse eestirootsluse konstrueerimisele muusika abil 20. sajandil. Üheks väljavalitud viisirepertuaariks on kodukandilauliku Mats Ekmani viisid, mis on kandunud edasi nii suuliselt kui kirjalikult, käsikirjaliste viisiraamatute ja publikatsioonide kaudu alates 20. sajandi algusest kuni tänapäevani. Teised viisirepertuaarid sisaldavad viise käsikirjalistest viisiraamatutest. Paar aastat tagasi kopeeris Mai Malmström meie ühise Naissaare sugulase Adina Lutheri (1886–1973) viisiraamatud, millesse ta oli 1920. aastate alguses käsitsi kirjutanud 64 viisi nii rootsi kui eesti keeles. Eelmisel suvel kohtusin Michael Harteriga, kes on Svibys Maria Murmani maja omanik. Ta rääkis, et oli majast leidnud viisitekste täis märkmiku ja võimaldas nii SOV-l kui minul sellest koopiaid teha. Viisiraamatus on 47 viisi riigirootsi ja eesti keeles, ja need on 1918. aastal kirja pannud Hans Murman (1905–1927), Maria Murmani mehe Johan Murmani sugulane.

Viisiraamatu üleskutse Gotlandil

Meie esimesel kohtumisel esitas Dan Lundberg küsimuse, miks valisin ma just need viisiraamatud ja kui palju viisiraamatuid üldse eksisteerib. Vastasin täiesti ausalt, et ma ei ole teinud mingit valikut, ja et ma lihtsalt ei tea, et käsikirjalisi

Mats Ekman Foto: SOV arhiiv

viisiraamatuid rohkem oleks. Siis rääkis ta, kuidas Rootsi Viisiarhiiv oli paar aastat tagasi analoogselt olukorras Gotlandil, ja et seal oli koostöös kohaliku raadioga esitatud viisiraamatute alane üleskutse. Gotlandlasi kutsuti otsesates viisiraamatuid annetama – mida nad ka tegid! Välja ilmus terve hulk viisiraamatuid ning gotlandlaste muusikaellu ja muusikaajaluku lisandus palju uusi peatükke.

Eestirootslaste viisiraamatud puuduvad aga Rootsi, Eesti ja Soome muusikaarhiividest täiesti, ja Rootsi Viisiarhiiv, mis on Muusikaarhiivi osa, soovib viisiraamatute ja muu olemasoleva muusikamaterjali säilitamiseks igati kaasa aidata. Arhiiv võib võtta viisimaterjali oma hoole alla ja selle arhiveerida, või laenata viisiraamatuid lühemaks ajaks, et teha neist digitaalsed koopiaid. Sel juhul antakse viisiraamatud omanikele tagasi. Kuna suur osa viisimaterjalist kujutab endast hindamatuid perekonnareliikviaid, mida heameelega ära anda ei taheta, tähendab see võimalust anda oma panus kultuuripärandi säilimisse, loobumata seejuures kallist mälestusest.

Väärtusetutest viisidest väärtuslike viisiraamatuteni

Carl Russwurm väitis oma „Eibofolkes” (1855), et eestirootslasteol puuduvad „õiged“ rahvaviisid. Ta alustas oma peatükki rahvaviisidest väitega, et ajal, kui eestirootslased elasid oma emamaast kaugel, oldi vanad skaldilaulud ja rahvaviisid ära unustatud. Ta väljendas selgelt oma aja romantilist suhtumist rahvakultuuri ja eriti rahvaviisidesse, mis pidid pigem kujutama endast eepost *muistse kuldaja* päevadest ja kandma müüte nagu Snorri Sturlas-

soni „Eddad”, Lönnroti „Kalevala” või Kreutzwaldi „Kalevipoeg”. Viisidel, mille ta eestirootslaste seast oli leidnud, polnud eeposega mingit pistmist, ja Russwurm on neid kirjeldades halastamatu. Kui nad ei olnud liiga lühikesed, olid nad liiga improviseeritud ja kui nad ei olnud liiga uued ega laenatud Rootsist või Soomest, olid nad liiga lokaalsed ja funktsionaalsed. Ja mis kõige koledam – osa viise koguni *deklameeriti*, kuna meloodia oli ära unustatud.

Carl Russwurm polnud oma unistuses leida puutumata, puhas ja ürgne kultuuripärand üksi. Rahvusromantiline kiring elas kuni 1930. aastateni ja ajendas soomerootsi muusikateadlast Otto Anderssoni uurima iidset muusikariista hiiukannelt ja riigirootsi rahvamuusikakogujat Olof Anderssoni koguma 1931. aastal eestirootslaste vanu koraalimeloodiaid. Mitte ükski toonastest muusikateadlastest ei märganud, mis oli just siis populaarne ja armastatud. Suureks erandiks on Jakob Blees ja Gideon Danell, kes andsid 1924. aastal Göteborgis välja Mats Ekmani murdekeelsed

viisid koos riigirootsi tõlkega. Kõige värvikam näide elava kultuuri ja muusikateadlaste kuvandi vahelisest lõhest muusikakultuuri küsimuses on pealkirjameistrite pasundamine päevalehtedes, kuidas Gammalsvenskby elanikud saabusid 1929. aastal Rootsi, kaasas balalaikad, samas kui mõni aasta hiljem külastas neid Olof Andersson, et koguda Gammalsvenskby vanimat ja ehedaimat kultuuripärandit, mis tema silmis oli rahvalik koraalilaul. Balalaika ei sobinud isoleeritud rahvagrupi ja selle muusikalise pärandi kuvandisse mitte kuidagi. Kahjuks jäi Ukraina rootslaste muusikakultuur paljuski dokumenteerimata, ja sama käib ka eestirootslaste muusikakultuuri kohta 20. sajandi algusest kuni põgenemiseni Rootsi Teise maailmasõja ajal.

Ajalooliste dokumentidena kujutavad eestirootsi viisiraamatud koos kõikvõimalikes keeltes kirjapandud viisidega endast tähtsat kultuuriajalugu täiendavat materjali, ja vaadates neid kui viise, on eestirootslaste ja ka teiste seas

kindlasti palju neid, kellele pakuks huvi nendega tutvuda. Kes teab, võib-olla tahab mõni neid koguni laulda? Kindel on vaid see, et kui viisiraamatud varju jäävad, ei juhtu midagi!

Olen viisiraamatute ülekutse varem avaldanud Kustbonis, Facebookis ja Riguldi-Noarootsi ja Vormsi kodukandiühingute ajalehtedes ning saanud pärast seda veel viis käsikirjalist viisiraamatut 20. sajandi algusest kuni 1940. aastateni. Mõned viisiraamatud sisaldavad viise, mida lauldi palvemajades, teised ilmaliku sisuga viise. Mõned koosnevad ainult rootsikeelsetest viisidest, teised sisaldavad viise ka eesti, saksa, inglise ja vene keeles. Kõik viisiraamatud on huvitavad ja väärtuslikud – sellest pole midagi, kui raamat on kulunud, osa lehekülgi puudub või viisid on kirjutatud lahtistele lehtedele. Aasta tagasi arvasin, et rohkem viisiraamatuid kokku ei saa ja et pean rahulduma kahega, kuid täna loodan, et leian veel mõned!

Sofia Joons Gylling: *sofia.joons@abo.fi*

PLIKAD JA NEIUD

Mats Ekman, u. 1929

Tõlge Toivo Tomingas, nov. 2019

Siin on plikad, siin on neiud,
kes kõik siia tee on leidnud.
Siin on Annad, siin on Tiiud,
Katid, Marid, Leenud, Liisud, Viid.

Neiud, need on ühte vormi
kaugelt selge, need on Vormsist.
Plikad kirjud kui sinikaelad,
Pürksist, Einbyst või teab taevas.

Neiud – need on omas pundis
Seljariideist ju eemalt tundis.
Sinipluusike ja must on seelik,
Patsid kuklas, pilk ülemeelik.

Värsse Mats Ekmani luuletusest
„Plikad ja neiud”

FLICKORNA OCH PIGORNA

Här är flickor, här är ”pigor”.
Här är Lisar och Marior.
Här är Tior, här är Annor.
Här är Katjar och Johannor.

”Pigorna” är födda på Ormsö
äro alla likadant klädda,
flickorna är födda i Nuckö
bär mångfärgade kläder.

”Pigan” är nog från samma släkte
men hon känns igen på dräkten;
svart kjol och ljusblå jacka
två flätor har dom i nacken.

Några verser från Mats Ekmans dikt
”Flickorna och pigorna.”

En berättelse från en släktresa till Estland

Stefan Karlsson och Ingrid Karlsson

Då coronapandemin gjort det omöjligt för de flesta att åka över till sina gamla hemtrakter på besök denna sommar, så får ni istället ta del av en berättelse om ett släktbesök till Nuckö sommaren 2019. (redaktörens anm.)

Sista lördagen i augusti varje år brukar vi barn till Axel och Irene Nyman från Klockargården på Nuckö, Kestarsa, tillsammans med våra familjer träffas i Edsbergsparken i Sollentuna. Där njuter vi av picknick med medhavd matsäck och spelar faktiskt brännboll och umgås allihop över generationsgränserna och oavsett ålder. Vi har haft den här traditionen sedan början av 2000-talet och det är något alla värdesätter. Rent geografiskt är vi numera spridda runt Stockholm, men också över landet, från Halmstad, Säffle och norrut till Östersund. Närvaroantalet har varierat mellan 28 till hela 40 personer i alla möjliga åldrar. Till all lycka har vi varje år haft vädrets makter med oss, med solsken och härligt sommarväder den dagen.

Vid förra årets träff kom förslaget och frågan upp, om vi kanske skulle ses på Nuckö nästa gång, dvs 2019. Förslaget föll väl ut och en liten resekommitté bestående av tre av våra barn, det vill säga tre kusiner, satte igång arbetet med planering och förberedelser för ett sådant arrangemang. Det är ju mycket som ska klaffa om ett helt gäng släktingar i olika åldrar ska resa, bo och även ha middagar tillsammans. Och allt kom att ordnas till det allra bästa.

Hela 36 personer slöt upp på resan. Det var mycket stoj och glam

Släkten Nyman på besök på Nuckö.

på färjan från Värtan till Tallinn, som det alltid är när vi träffas. Till allas glädje gäller hos oss inte alls uttrycket att släkten är värst. Tvärtom har vi alltid fantastiskt trevligt när vi träffas vid födelsedagar, jul eller liknande, och ingen tycks vilja gå hem, roligt nog. Hur som helst, så när alla kommit från Tallinn till Hapsal på fredagen hade vi lyckats boka in samtliga på restaurang på fredagskvällen, på en gemensam middag på Viigi Kohvik, vackert beläget vid viken, längs strandpromenaden i staden. Alla kunde alltså äta middag tillsammans otroligt nog. Personalen gjorde ett jättejobb och lyckades få allt att fungera med både mat till alla, servering, och till sist även betalning. Det gjorde de bra!

Lördag morgon kom Ülo Kalm med inhyrd buss och hämtade oss alla för färd till Nuckö. Vi hade en hel del kontakt med Ülo inför sammankomsten och angående vår planerade resa och han erbjöd sig också att vara vår guide. Det kom att visa sig nästan ovärderligt.

Under färden på landsbygden berättade Ülo om estlandssvenskarnas historia, och då också hans egen gripande berättelse om hur det kom sig att hans familj blev kvar i Estland och inte kom över till Sverige. Han berättade också om och förklarade en del om minoritetslängden och kulturförvaltningen i Estland gällande estlandssvenskarna idag. Vi fick även höra en hel del om vår anfader Johan Nymann och det arbete denne lade ned för estlandssvenskarna och deras historia och kultur. Den yngre generationen var nog inte lika förtrogna med svenskarnas historia i Estland, varför Ülo Kalms redogörelse blev till stor nytta för dem och ökade deras kunskaper om både den estlandssvenska befolkningen och deras, det vill säga vår, historia.

Det första stoppet blev vid Klockargården – Kestarsa – vårt barndomshem, som numera blott är en gräskulle med namnskylt och bilder. Där togs det många foton på oss alla, i olika familjekonstellationer, och naturligtvis bilder på hela den fantastiska skaran tillsam-

mans. Härliga bilder, med mycket glädje. Färden gick efter det vidare den korta sträckan till Nuckö kyrka och kyrkogården och Johan Nymans grav där Ülo Kalm tände ljus och vi satte en vas med blommor på gravstenen. Det kan nämnas att det just i år är 160 år sedan Johan Nymann föddes. I samband med besöket vid gravstenen besökte vi även minnesmonumentet och prästgården. På gräsplanen framför prästgården var det marknad och där kunde vi passa på att köpa lokalproducerade matvaror eller hemslöjd och liknande från trakten. Som extra grädde på moset öppnades kyrkan för oss och vi fick tillträde till kyrkan för en privat visning. Det kändes mycket speciellt att åter få vara inne i den kyrka där vår far, Axel Nyman, tjänstgjorde som klockare och kantor och spelade på julottor och andra kyrkliga tilldragelser.

Som anekdot kan nämnas att de äldre av oss barn till Axel, fick (var tvungna att) följa med till kyrkan och hjälpa till att pumpa luft till orgeln när pappa Axel spelade. Det var vanligtvis kallt i kyrkan och vi hade tråkigt och att pumpa luft till orgeln var ingenting vi var särskilt glada åt egentligen. Till julottan var emellertid kyrkan uppvärmd och det var en helt annan upplevelse än annars på året. Våra julottor i kyrkan med pappa Axel är därför ljusa minnen för oss alla lite äldre barn.

Därefter for vi vidare till Lyckholm och baron von Rosens herrgård, som nu är helt återuppbyggd och enastående fint renoverad. Ülo Kalm berättade om von Rosens liv och öde och berättade den fängslande historien om hur von Rosen lyckades återfå herrgården, och sedan hans enorma mödor och kostnader för att renovera den till den enastående byggnad den är idag. Det är sannerligen en livsgärning att beundra.

Museet vid herrgården som också det öppnades för oss för visning, inrymmer huvudsakligen äldre verktyg och sådana redskap som användes på gårdarna ända fram till år 1944 när vi lämnade det gamla landet. Ingen på Nuckö hade elektricitet och allt arbete utfördes för hand ända till 1944, som det alltid gjorts. Det var därför mycket intressant att på nytt få se de redskap och liknande som vi mindes från vår barndom. Det är samtidigt, med avseende på hur mycket världen förändrats sedan dess idag nästan svårt att tänka sig hur livet var då, när vi växte upp. Med is på vattenhinken inne på vintermorgnarna till exempel. Då kan vi känna en stor tacksamhet att utvecklingen gått framåt, så som den gjort. Ingen av oss vill nog ens under en kortare tid prova på det strävsamma liv vi levde när vi växte upp. Det var verkligen en hård och strävsam värld som vi inte önskar att få tillbaka.

På Lyckholm, i närheten av herrgården, bodde vår mormor och morfar, Bombas, fram till flykten år 1944. Vi ville återse huset som faktiskt står kvar i samma utförande som då, även om det nu lyckligtvis är helt renoverat. Chauffören sattes här verkligen på prov då den smala vägen visade sig sluta i en väldigt liten parkering, som dessutom var nästan full med bilar.

Efter mycket manövrerande fram och tillbaka lyckades han faktiskt vända den stora bussen och vi kunde åka därifrån. Det var ett rent mästarprov från hans sida tyckte vi allihop.

Sedan fortsatte vi hem till Ülo Kalm, där han frikostigt upplät utrymme i sin trädgård för att inta vår matsäck. Han bjöd sedan dessutom på kaffe i den magnifika trädgården. Efter kaffet visade han oss runt i sin oerhört vackra

trädgård. Trädgården omfattar till exempel en vattenanläggning och ett område med fina fruktträd och olika, sällsynt vackra trädgårdsväxter. Besöket där blev också det en verklig upplevelse för oss. Vi tackade Ülo Kalm och hans förtjusande hustru för deras generositet och överlämnade en liten present, med vår förhoppning att den ska komma väl till pass i trädgården – och kanske vara lite sällskap åt storken som bor där sedan länge.

Efter vilan hos Ülo Kalm körde bussen vidare genom skogarna till Pasklep-viken, varifrån vår dramatiska båtresa vid flykten påbörjades natten till den 23 mars 1944. Här kunde vi bese och på nytt trampa den steniga och långgrundna stranden igen efter att inte ha varit där under många, många år. Det var känslolöst på flera sätt. Dels för oss som lämnade vårt kända hemland mot en oviss framtid den natten, men inte minst för kusinbarnen som nu med egna ögon fick se och uppleva platsen där deras föräldrar och farföräldrar gick ombord på en alldeles för liten båt, för en osäker färd mot okänt mål. Det var gripande på många sätt för många av oss men blev även det ett glimrande minne, i solen, på stranden, som hade så avgörande betydelse för våra framtida liv.

Den långa och fantastiska och på många sätt känslofyllda dagen avslutades på Aibolands museum även där med Ülo Kalms kunniga och insatta berättelser om svensk-tiden före 1944, men även om den sovjetiska tiden efter 1944. Det var som alltid mycket intressant, men framför allt gripande att lyssna till vad han kunde berätta. En del inköp av hantverk och annat som såldes på museet gjordes ju i vanlig ordning, som det brukar bli för oss. Det är svårt att besöka museet utan att handla någonting alls.

Sammanfattningsvis blev det en helt fantastisk och alldeles oförlömlig dag för oss alla som var med på den släktdagen i den gamla hembygden. Något vi kommer att bära med oss för alltid. Åldern på oss som var med sträckte sig från 14 till 88 år, och alla fick ut något

av dagen, och av resan. Som sagt, oförlömligt!

Ett stort tack till Ülo Kalm från alla oss Nymans, med såväl barn och barnbarn och inte minst de respektive som följt med oss på resan – och som tålmodigt lyssnat på alla berättelser från alla om tiden

som var. Det förtjänar avslutningsvis att nämnas att, sällsamt nog alla med estlandssvenska rötter är ju var och en en länk till det förflutna. Samtidigt som var och en i högsta grad utgör ett stycke levande historia. Det är sannerligen något att vara stolt över. Och det är vi ju, alla, inte sant?

Perereis Eestisse

Stefan Karlsson ja Ingrid Karlsson

Kuna koroonapandeemia ei võimaldanud meil sel aastal oma endiseid kodukante külastada, avaldame kirjelduse ühest suguvõsareisist Noarootsi 2019. aasta suvel.

Iga aasta augusti viimasel pühapäeval koguneme me, Noarootsi Köstritalust (*Kestarsa*) põlvnenud Axel ja Irene Nymani lapsed koos perekondadega Sollentunasse Edsbergi parki. Teeme kaasa-toodud toidukottidega piknikku, mängime pesapalli ja suhtleme põlvkonniti, olenemata vanusest. Oleme seda traditsiooni järginud sajandivahetusest peale ja seda hoiavad au sees kõik. Puhtgeograafiliselt elame praegu laiali üle Stockholmi, kuid ka üle Rootsi, Halmstadist ja Säfflest Östersundini. Osavõtjate arv on kõikunud 28 ja 40 kõikvõimalikus vanuses inimese vahel. Õnneks on ilmataat olnud igal aastal meiega, tuues sel päeval päikesepaiste ja oivalise suveilma.

Mullusel kokkutulekul tõstatati ettepanek ja küsimus, kas ei võiks järgmisel korral, s.t. 2019. aastal kokku saada Noarootsis. Ettepanek leidis poolehoidu ja väike reisitoimikond, mis koosnes kolmest meie lapsest, s.t. kolmest nõost, hakkas üritust planeerima ja ette valmistama. Kui terve kamp eri vanuses sugulasi peab koos reisima, elama

Perekond Kudanis Köstritalu mälestustahvli ees. Pildil koos Ülo Kalmuga, kes oli nende teejuht.

ja ka õhtust sööma, peab ju kõik klappima. Ja kõik laheneb parimal moel.

Reisiga ühines tervelt 36 inimest. Nagu meie kokkusaamistel ikka, oli laeval Stockholmist Tallinnani palju juttu ja naeru. Väljend, et suguvõsa on see kõige hullem, meie seas kõigi rõõmuks ei kehti. Vastupidi, meil on sünnipäevadel, jõulude või muul ajal kohtudes alati väga tore, ja koju minna ei paista soovivat keegi. Igatahes, kui kõik olid reedel Tallinnast Haapsallu jõudnud, oli meil õnnestunud broneerida ühine õhtusöök Viigi Kohvikus, mis asub lahe ääres kaunil kohal, rannapromenaadil. Uskumatu küll, kuid niisiis sõid

kõik ühiselt õhtut. Personal andis endast parima ja sai hakkama nii toidu, serveerimise kui lõpuks ka tasumise korraldamisega. Hästi tehtud!

Laupäeva hommikul saabus rendibussiga Ülo Kalm, kes viis meid sõidule Noarootsi. Olime planeeritud reisi asjus Üloga suhelnud juba enne kokkutulekut ja ta pakkus ennast meile ka teejuhiks. See abi osutus peaaegu hindamatuks. Teel maale rääkis Ülo rannarootslaste ajaloo ja jutustas haaravalt, miks tema enda perekond Eestisse jäi ega Rootsi ei läinud. Ta kirjeldas ka tänaste eestirootslaste rahvusnimekirja ja kultuuriomavalitsust. Kuulsime üht-teist ka oma esiisast

Johan Nymannist ja tema tegevusest rannarootslaste ning nende ajaloo ja kultuuri heaks. Noorem põlvkond rootslaste ajalooga Eestis väga kursis ei olnud, mistõttu Ülo Kalmu kirjeldus oli neile suureks abiks ning suurendas nende teadmisi rannarootslastest ja nende, see tähendab meie ajaloost.

Esimene peatus tehti Köstritalu – *Kestarsa*, meie lapsepõlvkodu juures, millest on praeguseks järele vaid rohtunud künkas koos selle ees oleva infotahvliga. Seal tehti meist kõigist pilte, nii perekonniti kui ka loomulikult kogu fantastilisest seltskonnast ühiselt. Suurepärased ja rõõmu täis fotod. Seejärel jätkus sõit lähedalasuva Noarootsi kiriku, surnuaia ja Johan Nymani haua juurde, kus Ülo Kalm süütas küünla ja meie asetasime hauale lilledega vaasi. Mainigem, et just tänavu on Johan Nymanni 160. sünniaastapäev. Pärast haua külastamist käisime ka Vabadussõja monumendi juures ja pastoraadis. Pastoraadi esisel muruplatsil toimus laat ja seal kasutasime võimalust ostmaks kohalikke toiduaineid või käsitöötooteid. Kirsina tordil avati meile kirik ja me pääsesime sinna eraviisilisele ekskursioonile. Oli väga eriline tunne viibida taas kirikus, kus meie isa Axel Nyman oli tegutsenud köstri ja organistina ja mänginud jõuluaegsetel varahommikustel jumalateenistustel ja teistel kiriklikel sündmustel. Lõbusa vahepalana võib mainida, et kui isa Axel mängis, pidid vanemad lapsed kirikusse kaasa minema ja orelisse õhku trampima. Kirikus oli tavaliselt külm ja meil oli igav ja oreli trampimine meile erilist rõõmu ei valmistanud. Varahommikuseks jumalateenistuseks oli kirik siiski soojaks kõetud ja see oli täiesti teine kogemus. Seetõttu on meie varahommikused teenistused koos isa Axeliga kõigil meil vanematel lastel helgelt meeles.

Seejärel sõitsime edasi Lyckholmi ja parun von Roseni mõisasse, mis on nüüd täiesti taastatud ja erakordselt kaunilt renoveeritud. Ülo Kalm rääkis von Roseni elust ja saatusest ja jutustas haaravalt, kuidas von Rosenil õnnestus mõis tagasi saada, ja tema tohutust vaevast ja rahakulust selle renoveerimisel unikaalseks hooneks, nagu see praegu on. Tõepoolest elutöö, mille üle tuleb imetlust tunda.

Mõisa kõrval asuv muuseum, mis tehti meile vaatamiseks samuti lahti, sisaldab peamiselt vanemaid tööriistu, mida kasutati taludes kuni 1944. aastani, kui me siit lahkusime. Elektrit ei olnud Noarootsis kellelgi ja kogu töö tehti kuni 1944. aastani, nagu ikka, käsitsi. Seetõttu oli lapsepõlvest meelde jäänud tööriistu väga huvitav taas näha. Samas, arvestades, kui palju on maailm sellest ajast muutunud, on tänapäeval väga raske ette kujutada, milline oli elu siis, kui me kasvasime üles. Näiteks siis, kui talvehommikul oli toas veepang jäässe läinud. Võime olla väga tänulikud, et areng on läinud nii nagu see on läinud. Küllap ei taha keegi meist isegi korraks proovida seda rasket elu, milles me üles kasvasime. See oli tõepoolest karm ja keeruline maailm, mida me tagasi ei soovi.

Lyckholmis, mõisa lähedal elasid kuni 1944. aasta põgenemiseni meie emapoolsed vanavanemad Bombased. Tahtsime maja uuesti näha. See on ikka samasugune nagu siis, ehkki õnneks täielikult renoveeritud. Siin pandi bussijuht tõeliselt proovile. Kitsas tee lõppes pisikese parkimisplatsiga, mis oli autosid peaaegu täis. Pärast mõningast edasi-tagasi manööverdumist õnnestus tal suur buss lõpuks ümber pöörata ja me võisime tagasi sõita. Tõeline meistritöö!

Edasi sõitsime Ülo Kalmu kodu, kus ta lubas pikniku jaoks lahkesti kasutada oma võrratut aeda ja pakkus ka kohvi. Pärast kohvijoomist tegi ta meile oma imelises aias ringkäigu. Aias on näiteks veesilm ja ilusaid viljapuid ja erinevaid, haruldaselt kauneid aiataimi. Küllastusest sai tõeline elamus. Täna Ülo Kalmu ja ta võluvab abikaasat lahkuse eest ja andsime üle väikese kingituse, lootes, et see kulub aias marjaks ära – ja pakub ka seltsi seal juba pikemat aega elavale toonekurele.

Pärast puhkepausi Ülo Kalmu juures sõitis buss edasi läbi metsade Paslepa lahe randa, kust algas õöl vastu 23. märtsi 1944 meie dramaatiline põgenemine paadiga. Pärast hulka aastaid, mida me seal pole käinud, olime taas kivisel ja madalal rannal. See oli mitmeti emotsionaalne. Nii meile, kes lahkusid sel õöl kodumaalt tundmatusse tulevikku, kui ka eriti nõbude lastele, kes nägid nüüd oma silmadega kohta, kus nende vanemad ja vanavanemad olid läinud väikesele paadile, et asuda ohtlikule teekonnale tundmatu sihtkoha poole. See oli paljudele meist väga liigutav. Samas sai sellest päikese käes, rannas, mis oli meie elusid otsustavalt mõjutanud, ka särav mälestus.

Pikk, fantastiline ja paljus emotsionaalne päev lõppes Rannarootsi Muuseumis taaskord Ülo Kalmu asjatundlike ja põhjalike jutustustega rootslaste ajast, kuid ka Nõukogude ajast pärast 1944. aastat. Tema juttu oli, nagu alati, väga huvitav, kuid eelkõige põnev kuulata. Nagu kombeks, ostsime käsitööd ja muud muuseumis müüdavat. Muuseumit on ju raske külastada ilma midagi ostmata.

Kokkuvõttes sai sellest meile kõikidele, kes osalesid endises kodukandis toimunud suguvõsa-

päeval, fantastiline ja unustamatu päev, mis jääb meid alatiseks saatma. Osalenute vanus jäi 14 ja 88 aasta vahele, ning sellest päevast ja reisist said midagi endale kõik. Nagu öeldud, unustamatu!

Suur tänu Ülo Kalmule kõikide Nymanite, nii laste kui lastelaste ja eriti reisil osalenute poolt, kes kuulasid kannatlikult lugusid möödunud aegadest. Lõpetuseks tasub mainimist, et kõik rannarootsi juurtega inimesed on ju omamoodi ühenduslülilik minevikku. Samas kui igauks on paljuski osaks elavast ajaloost. See on tõepoolest midagi, mille üle uhke olla. Ja seda me ju kõik oleme, või mis?

*Köstritalu 1901. aastal koos Nymanite perekonnaga
Foto: SOV arhiiv*

S:t Mikaelsskyrkan

Rüütli 9

10130 Tallinn

Högmässa alla söndagar klockan 12.00 om inget annat anges. Därefter kyrkkaffe. Rootsikeelne jumalateenistus koos sellele järgneva kirikukohviga igal pühapäeval kell 12, kui ei ole näidatud muud.

28.11 kl 12 Första Advent mässa Nargö S:ta Maria kapell / I Adventi jumalateenistus Naissaare Püha Maarja kabelis

29.11 kl 12 Första Advent mässa / I Adventi jumalateenistus

05.12 kl 11–14 Julbasar / Jõululaat

06.12 kl 11.45 Söndagsskola och 12 högmässa / kl. 11.45 pühapäevakool ja 12 jumalateenistus

13.12 kl 18 Lucia / Luutsinapäeva tähistamine

24.12 kl 23 Internationell julnattsmässa / Rahvusvaheline jõuluöö missa

25.12 kl 12 Juldagens högmässa / I Jõulupüha jumalateenistus

Välkomna till kyrkan! / Tere tulemast!

Mickogården – ett stort renoveringsobjekt

Ingegerd Lindström

Som ni säkert har sett i tidigare nummer av Estlandssvensk fick Rickul/Nuckö hembygdsförening Mickogården, i Nuckö delkommun, som gåva av en tysk man vid namn Jürgen Lewerenz.

Vem var då denne man och hur hamnade han i Nuckö och till och med köpte en gård där. Ja, så här berättar han själv i vår tidning Medlemsbladet:

”Jag är född 1936 i det dåtida Königsberg, numera Kaliningrad. Efter att ha arbetat några år som bankanställd studerade jag till jurist och doktorerade 1966. Jag arbetade sedan under lång tid i olika länder i Sydamerika (bland annat Chile, Colombia och Peru) som expert på utvecklingsfrågor. Kort före de baltiska staternas frigörelse från Sovjetunionen 1991 anmälde jag mig till Europakommissionen, eftersom jag ville delta från första början i återuppbyggnaden av

Östeuropa. Jag blev ”nationell expert” för finansfrågor vid PHARE, föregångaren till Programmet för utvidgandet av EU.”

Han var behjälplig i införandet av den nya estniska valutan, kroon, och befann sig i landet stora delar av året. Han och hans hustru Christa, som var etnolog, fäste sig vid landskapet och beslöt sig för att tillbringa sin tid efter pensionen där. Det kom ett tillfälle att köpa gården Mickogården och de tog den. Så 1996 köptes Mickogården av Jürgen och hans fru av de tidigare ägarna, familjerna Aalman och Pajus. Den var förfallen, men det var ändå möjligt att få den i skick för en dräglig kostnad. Den drivande kraften vid köpet av gården var hans fru Christa, som tragiskt nog hastigt avled 2004.

Beslutet att skänka gården till vår förening tog Jürgen 2017 då han såg att han inte hade någon

släkting som var intresserad av att ta över och att han ville att gården skulle bevaras för eftervärlden som en gammal ”svenskgård” som den varit sedan tidigare. Han trodde att våra medlemmar skulle sköta om och bevara gården i bra skick och det vill vi verkligen göra. Vi är oerhört tacksamma för hans gåva och den är vår Hembygds gård i Estland.

I våras fick jag ett antal fotografier, ca 50, av Jürgen som visade hur gården såg ut när de köpte den och hur renoveringen fortgått. Jag kan nog ärligt säga att jag inte tidigare förstått fullt ut hur mycket arbete och pengar han har lagt ner på denna gård. Det gör att jag känner stor respekt för gåvan vi fått och är oerhört tacksam för den. För att alla ska förstå vill jag dela med mig av några bilder som visar då och nu och visar det arbete som ligger bakom gårdens nuvarande utseende.

Mickogården. / Miku talu 1996.
Stallet. / Tall 1996.

Mickogården. / Miku talu 2018.
Ladan. / Kūūn 1996.

Stallet. / Tall 2019.

Jürgen Lewerenz vid huset. / Jürgen Lewerenz peahoonees 2018.

Miku talu – suur renoveerimisobjekt

Ingegerd Lindström

Nagu eelmisest „Eestirootslane” numbrist lugeda võis, kinkis sakslane Jürgen Lewerenz Noarootsi-Riguldi kodukandiühingule Noarootsi osavallas asuva Miku talu.

Kes see mees siis on ja kuidas sattus ta Noarootsi, ostes siia koguni talu. Laskem kõneleda temal endal:

„Sündisin 1936. aastal toonases Königsbergis, praeguses Kalinigradis. Pärast mõnda aastat pangas töötamist õppisin juristik ja kaitsesin 1966. aastal doktoriväitekirja. Töötasin seejärel pikka aega erinevates Lõuna-Ameerika riikides (sh. Tšiilis, Kolumbias ja Peruus) arenguküsimuste eksperdina. Veidi enne Balti riikide taasiseseisvumist 1991 esitasin avalduse Euroopa Komisjonile, kuna soovisin algest peale osaleda Ida-Euroopa ülesehitamisel. Minust sai PHARE, EL laienemiskava eelkäija finantsküsimuste „riiklik ekspert”.”

Jürgen Lewerenz osales Eesti rahareformi läbiviimisel ja viibis suurema osa aastast siin. Olles

kiindunud siinsesse maastikku, otsustas ta koos abikaasa Christaga, kes oli etnoloog, pärast pensionile jäämist siia jääda. Neil avanes võimalus osta Miku talu ja nad võtsid selle vastu. Nii ostiski Jürgen koos naisega Miku talu selle endistelt omanikelt, Aalmanite ja Pajuste perekonnalt välja. Talu oli lagunenud, kuid talutavate kuludega siiski taastatav. Talu ostmist tõukas tagant abikaasa Christa, kes 2004. aastal kahjuks ootamatult suri.

Nähes, et ükski sugulane sellega edasi toimetamisest huvitatud ei ole ja soovides endise „rootsi talu” talu säilimist järeltulevatele põlvedele, otsustas Jürgen 2017. aastal kinkida talu meie ühingule. Tema arvates hoiaksid meie liikmed talu heas korras ja seda me ka püüame. Oleme tema kingituse eest äärmiselt tänulikud. See on meie Kodukanditalu Eestis.

Kevadel sain Jürgenilt umbes 50 fotot talu ostuaegsest seisundist ja renoveerimistöde kulust. Ausalt öeldes ei kujutanud ma

varem ette, kui palju tööd ja raha ta sellesse talusse on pannud. Seetõttu tunnen saadud kingituse üle suurt aukartust ja olen selle eest väga tänulik. Ülevaatlikkuse mõttes mõned pildid toonasest ja praegusest seisust ning talu praeguse väljanägemise nimel tehtud tööst.

Maja muutumisest on palju kauneid pilte. Meie ühingus on hulk töökaid liikmeid ja me jätkame talu arendamist oma liikmete toredaks kokkusaamiskohaks. Tänavu oli kavas vannitoa ümberehitus ja uue sissekäigu tegemine, kuid lükkasime selle koroonapandeemia tõttu edasi. Hakkame tööga pihta niipea, kui taas Eestisse saame, loodetavasti juba järgmisel kevadel. Ent kõik sõltub siiski viiruse levikust.

Loodame talu nii ühingu liikmetele kui kõigile teistele taasavada Noarootsi Kohvikute päeval.

Nybygg av ladan som idag innehåller ett garage, ett förråd för virke samt ett ytterligare förråd.

Uuesti üles ehitatud küün, kus asuvad praegu garaaž, ehituspuidu jm. hoiuruumid.

När Jürgen köpte gården fanns en hel del antika föremål i stallen. Många av dessa fanns kvar när vi övertog gården. / Kui Jürgen talu ära ostis, oli laudas üksjagu vanu esemeid. Paljud neist olid talu meile kinkimise ajal alles.

Informationstavlor i Nuckö delkommun

Ingegerd Lindström

Sedan ett par år tillbaka arbetar vi inom vår förening med att ta fram informationstavlor som skall berätta om hur byarna i nuvarande Nuckö delkommun såg ut före andra världskrigets utbrott. Vi vill försäkra oss om att minnet och medvetenheten om att det bodde svenskar i området sedan tidigt 12–1300-tal bevaras. Det visade sig bli ett stort projekt. Från början var tanken att varje by skulle få sin egen tavla men snart kom vi underfund med att detta skulle resultera i alltför många tavlor och

alltför stora kostnader så vi beslöt att ta fram 5 tavlor med flera byar på varje. I slutändan blev det 6 tavlor men det var ändå en bättre lösning. Vi bildade en arbetsgrupp för att ta fram material och kartor till tavlorna och återtog arbetet igen. De tavlor som vi nu tagit fram är snart klara att sättas upp men projektet tappade fart då pandemin bröt ut och vi inte längre kunde åka över till Estland men nu ser vi ljusare på framtiden igen och har kommit igång med arbetet mer aktivt. Vi har idag kommit så

långt att vi ser att minst två tavlor är klara för tryck. De kommer att tillverkas i ett väderbeständigt material så de klarar alla sorts väder.

Tavlorna har text på tre språk, estniska, svenska och engelska.

Vi har nu också presenterat vårt projekt för Nuckö delkommuns direktör Aivo Hirmo och fått ett mycket positivt svar. Vi är mycket glada för att det blev en positiv respons på vårt projekt och ser fram emot att sätta upp tavlorna kommande sommar.

Infotahvlid Noarootsi osavallas

Noarootsi-Riguldi kodukandiühing tegeleb juba mitmendat aastat infotahvlite koostamisega, millel tutvustatakse praeguse Noarootsi osavalla külade elu enne Teist maailmasõda. Meie soov on säilitada mälestus ja teadlikkus siin alates 13.-14. sajandist elanud rootslastest.

Ettevõtmine osutus mahukaks. Algselt pidi iga küla saama omaette

tahvli, kuid peagi saime aru, et see tähendaks liiga suurt tahvlite arvu ja liigseid kulusid. Nii otsustasime jääda viie tahvli juurde, millel kirjeldatakse mitut küla korraga. Lõpuks sai tahvleid siiski kuus, kuid see oli ikkagi parem lahendus. Lõime tahvlite materjali ja kaartide koostamiseks toimekonna ja asusime uuesti tööle. Uued tahvlid

on peagi paigaldusvalmis, kuid pandeemia puhkedes ja Eestisse sõidu võimaluste kadudes jäi asi mõneks ajaks soiku.

Praegu näeme tulevikku taas helgemates värvides ja tegutseme aktiivsemalt. Täna on trüki- valmis veel vähemalt kaks tahvlit. Need valmistatakse ilmastikukindlast materjalist.

Tahvlid on kolmkeelsed – eesti, rootsi ja inglise keeles.

Tutvustasime oma projekti ka Noarootsi osavallavanemale Aivo Hirmole ja saime väga positiivse vastukaja. Oleme selle üle väga tänulikud ja loodame tahvlid üles seada järgmisel suvel.

Eesti Saarte Kogu pöördumine

Ruhnus, Vormsil, Naissaarel, Pakri saartel ja mandril asuvad tagastatud maad MTÜ Eesti Saarte Kogu (ESK) liikmete (19 saart) kogukonnad on korduvalt arutanud Rootsis elavate maaomanike varade saatust saartel, mis mõjutab täna ja tulevikus kogukonna jätkusuutlikku elukorraldust. Palju on maid, mis on peremeheliku hooleta ning mida saarte elanikud ei saa kasutada ega rendile võtta, sest kohalikul omavalitsusel puuduvad Rootsis elavate isikute kontaktandmed, kui vara on üle läinud järgmisele põlvkonnale ja Eesti kinnistusregistris on andmed muutmata. Eesti vanasõnad ütlevad: Narri põldu üks kord, põld narrib sind üheksa korda; Mis peremees jätab, see mets võtab. Eesti Saarte Kogu on huvitatud, et maaomanikud saartel (Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus lisab siia rannarootsi asualade mandriosa) müüksid oma kinnistud eeskätt püsielanikele. Või vähemalt teeksid esimese pakkumise ja teavituse kohalike kogukonnale. ESK taunib saarte maade müüki üksikutele tegijatele väljastpoolt saari, kes pahatihti maad ja metsa investeringuna kokku ostavad, kuid ei ole huvitatud maade sihipärasest kasutamisest. Nii viisi võetakse saarte kogukondadel võimalus areneda ja asustada saari jätkusuutlikul moel, sest maa kui elatusallikas on saartel eriti oluline ja ebakindlus selles vallas põhjustab senise maahoolduse katkemist ja isegi püsielanike lahkumist saarelt. Maaomanike tegevuse tulemusena võivad saared ja Noarootsi muutuda suvituspiirkondadeks hooajaliste ja ajutiste elanikega. Kahjuks ei ole paljudele nn. uusasukatele ka kodukoha kultuur ja ajalugu olulised. Häid

näiteid võib tuua Ruhnu saarelt, kus paljud rootslastest maaomanikud on sõlminud ruhnlastega tähtajatud maakasutuslepingud kohustusega maid sihtotstarbeliselt hooldada. Kuna enamik põllumajanduslikke maid asub Natura 2000 kaitsealal, siis parim viis selleks on karjamine. Ruhnus on praegu ca 200 lammast ja 50 veist, kes hooldavad looduslikke rohumaad ja kaitsevad sellega saart võsastumise/met-sastumise eest. Ruhnus on siiani, nagu ka vanal rootsi ajal, valdavad põlistõud, kes on vastupidavad ja looduses hästi kohanenud, saades peaaegu iseseisvalt hakkama. Need on eesti maakarja veised ja eesti (Ruhnu) maalambad. Ruhnu maalammaste vill on väga mitmekesine nii struktuurilt kui ka värvilt, varieerudes säravvalgest süsimustani, mille vahele jääb arvukalt erinevaid halle, pruune ja beeže toone. Ideaalne kombinatsioon Ruhnu mustri- ja sokkide ja kinnaste tegemiseks nagu meie eelkäijad seda tegid sadu aastaid tagasi. Ja nii teeme meiega. Villad ketratakse lõngaks ja lõngast koome vanad ruhnurootsi mustrid sukka-desse, sokkidesse, kinnastesse... Mõned lõngad värvime taimedega, kui vaja Ruhnu vestile sinist, kollast või punast triipu lisada ning koome kangaks. Ruhnu seelikule sobib lambamust ja -valge. Ruhnu rahvariiete, ka üksikesemete nagu sokid, vestid, kindad – kandmine on au sees ja eriti soe tunne on kanda oma saare riideid, mis tehtud oma saare lammaste villast. Ning kultuuripärand on hoitud, kaitstud ja omakorda edasi pärandatud. Aitäh ruhnurootslastele ja kõikidele neile, kes on talitanud ka mujal kohalike kogukonda toetavalt!

Meie soovitus:

– tehke oma vara/maade osas otsus täna. Kui te ei soovi seda müüa täna, siis ärge jätke pärandit

omanikuta selliselt, et järgmine pärijate ring ei suuda ühisotsusele oma vara saatuse osas ning ter- veteks kümnenditeks jäetakse maa hooldamata. Korrastage andmed Eesti kinnistusregistris. Abi saate küsida kohalikest omavalitsusest.

– kohalikul omavalitsusel on olemas ülevaade toimivast maa- kasutusest ja inimestest, kes elavad aastaringselt saarel ja on tegelikult huvitatud maa jätkuvast kasutami- sest või kasutusse võtmisest. Kui te ei soovi maid müüa, siis andke need rendile püsielanikust maaharijale. Kui soovite müüa maad, siis müüge vahendustasuta ja õiglase hinnaga püsielanikule tingimusel, et maa on ostja kasutuses teatud hulk aastaid ja seda saab edasi müüa ainult samadel tingimustel teisele püsielanikule.

Sellisel teete häid otsuseid ja toetate teadlikult rannarootsi kultuuripärandi säilimist saartel ja mujal, sest püsivalt kodukohaga seotud tugevad kogukonnad on huvitatud kodukoha kultuuriloost ja need kogukonnad saavad aren- dada ja hoida rannarootsi kultuu- ripärandit keskkonnas, kus lugu alguse sai. Teavitage müügi või rendile andmise soovist kohalike omavalitsust, sest enamikel saartel on puudus haritavast maast. Juhul, kui usaldus kohaliku omavalitsuse tegevuse vastu on vähene, siis võite pöörduda Eestirootslas- te Kultuuriomavalitsuse poole, kes koostöös Eesti Saarte Koguga viib maaomaniku kokku ostuhuvilisest püsielanikuga.

Riina Kaljulaid

Eesti Saarte Kogu juhatuses

Jana Stahl

Eestirootslaste Kultuuriomava- litsus juhatuses ja Saarte Kogu juhatuses

VID AVSKEDET

Långt bort i fjärran försvann Leetsby strand
 kalkstensbranten vid Rågervik.
 De tycktes än skymta vid synens rand
 hembygd och vänner sig lik.
 Barndomstid sorglös ännu syns le
 glädjestunder, allt jag lämnar.
 Så mycket det är, jag aldrig får återse
 eller att se jag ämnar.
 Den handskklädda handens avskedsvink
 över gråkrusig sjö,
 det ser endast Rågös nordliga brink
 den yttersta spetsen på Västerö.
 Vaxbleka kinder och tryckande ängslan –
 en framtida vandring bitter?
 Är det jag, eller är det min vålnad enkom
 som här i båten sitter?
 Käraste, varför ljuder ännu ditt rop
 som det vid avskedet ljud?
 Vem sonar en gång alla blodskuldernas hop
 de som oss krigen bjöd?
 Över vågornas vidd far vi ut på vår färd
 burna av stormar och hav.
 En känsla av smärta och sorger tård
 man med oss på färden gav.

Översättning till svenska av Arnold Mändlas dikt Lahkudes. Arnold Mändla var bördig från Vippal (Vihterpalu) och bodde i staden Kumla efter flykten till Sverige. Översatt av Arnold Lindgren.

I Kumla bosatte sig i runda tal 30 vippalbor och därmed är kommunen kumlaestländarnas tredje största födelseort. Estniska föreningen i Kumla bildades. Kumlaföreningen försökte också föra ut estnisk kultur till ortsbefolkningen. Man ordnade konserter och andra aktiviteter. Teatersektion bildades. Av de närmare 30 uppsättningar som kumlatruppen framförde var minst tio – en dryg tredjedel av samtliga – skrivna av Arnold Mändla. Denne i Vippal den 23 april 1924 föddes man var också verksam som lyriker. Han utgav på eget förlag fyra diktsamlingar. Arnold Mändla avled i Kumla den 25 mars 1990.

LAHKUDES

Kaugele maha jäi Leetse rand
 Paldiski paene kallas.
 Oleks veel äkki kui viirastand
 tuttavaid koduvallas.
 Lapsepõlv muretu meelest ei läe,
 röömud, mis jäänud on maha.
 Palju on mida ma enam ei näe,
 või mida näha ei taha.
 Kinnastud käega lahkumisviip
 üle hall-vahuse lina.
 Näeb seda ainult veel Pakri triip,
 merre käiv Pikanina.
 Vahased põsed ja rõhuv aim:
 mis veel me teega ristub?
 Olen see mina või on mu vaim –
 see kes siin paadis istub?
 Miks kajab kallis veelgi su hüüd
 nagu ta lahkudes kajas?
 Kes tasub ükskord kõik veresüüd
 sõdade pulmamajas?
 Läheme laiade lainte teed,
 tuulest ja tormist kantud.
 Meile on mured ja silmaveed
 sõpradeks kaasa antud.

Arnold Mändla (Aaviku Arno) luuletus. Arnold Mändla oli pärit Vihterpalust. Elas pärast põgenemist Rootsis Kumla linnas.

Kumlasse asus ümmarguselt 30 vihterpalulast ja seega on see vald suuruselt Kumla eestimaalaste kolmas sünnikoht. Kumlas asutati Eesti Selts. Kumla eestlased püüdsid eesti kultuuri tutvustada ka kohalikele rootslastele. Korraldati kontserte ja muid üritusi. Tegutses näitering. Arnold Mändla kirjutas näiteringile tervelt kümme – tubli kolmandiku – ligemale kolmekümnest lavastusest, mida esitati. See Vihterpalus 23. aprillil 1924. aastal sündinud mees tegutses ka luuletajana. Oma kulu ja kirjadega andis ta välja neli luulekogu. Arnold Mändla suri Kumlas 25. märtsil 1990. aastal.

Jubilarer januari–juni 2021

Juubilarid jaanuar–juuni 2021

95

Erling Bo Schönberg, 17 april

90

Nils Henrik Tennisberg, 12 januari

Ivar Boman, 30 april

Arnold Lindgren, 7 juni

Jenny Vendelin Melin, 14 juni

85

Osvald Hallman, 9 januari

Olav-Haljand Männiksaar, 12 mars

Ants-Enno Lõhmus, 17 mars

Helgi Ambrosen, 28 april

80

Eha Kopli, 12 februari

Tage Hammerman, 7 april

Inga Johansson, 23 april

75

Sonja-Susanna Tuulik, 16 januari

Margareta Magnér Hammerman, 8 februari

Rein Lilienberg, 7 mars

Eha Timmerman, 22 mars

Elin Pajus, 25 maj

Mare Rosen, 13 juni

70

Toivo Tomingas, 24 februari

John Edvin Vesterby, 25 april

Kalev Kukk, 3 juni

65

Lars Holm, 3 januari

Karin Berg, 13 februari

Mari Lemberg, 7 mars

Kai Tennisberg, 2 april

60

Ülar Saar, 1 februari

Redaktionen och styrelsen för Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning
önskar er

God jul

och

Gott nytt år!

Ajalehe toimetuse ja Eestirootslaste Kultuurimavalitsuse soovivad Teile
häid jõulupühi

ja

head uut aastat!

Returadress i Sverige:

Svenska Odlingens Vänner, SOV
Wallingatan 32-34 5tr
111 24 Stockholm

Tagastusaadress Eestis:

Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus
Rüütli 9
10130 Tallinn

En misslyckad flykt. Båten med flyktingarna beordrades tillbaka.

Ebaõnnestunud põgenemine. Paat põgenikega käsutati tagasi.

Foto: Anu Raagmaa

„Neljapäevamemmed” tikivad Haapsalus oma mälestusi ajast, kui rootslased olid maalt põgenenud. Neil on eestirootsi juured, kuid osal neist ei õnnestunud põgeneda ja teised ootasid oma mobiliseeritud isasid. Nõnda jäid nad maha.

Pildil Rüüd Kamarik ja Sirje Johannes okupatsiooniaegseid mälestusi tikkimas.

I Hapsal, Estland, sitter ”Torsdagstanterna” och broderar sina minnen från tiden efter att svenskarna flytt landet. De har själva estlandssvenska rötter, men en del av dem lyckades inte fly och andra inväntade sina fäder som var mobiliserade. Så de blev kvar.

På bilden ser vi Rüüd Kamarik och Sirje Johannes brodera minnen från ockupationstiden.

